

Основна школа "12. децембар" СЈЕНИЦА

ОШ "12. ДЕЦЕМБАР" – СЈЕНИЦА

Адреса: Нова бб, Сјеница

Телефон: 020/741-185

Вебсите: www.os12децембар.инфо

Емаил: оснскола@уахоо.цом

Основна школа "12. децембар" се налази у **Сјеници**. Осим у матичној школи у Сјеници, настава се одржава и у издвојеним одељењима у местима Багачиће, Вапа, Дунишиће, Фијуље.

Школа располаже са 24 учионице опште намене, радионицом, салом за физичко, библиотеком, базеном.. Од страних језика у школи се уче енглески и француски језик.

ФОТОГРАФИЈА ШКОЛЕ

Актив учитеља трећег разреда ;

Професор разредне наставе : Мелиха Јукић
Професор разредне наставе : Анђелија Думић
Професор разредне наставе : Зилха Фековић
Професор разредне наставе : Суад Муховић
Професор разредне наставе : Алма Бишевац

**ПЛАН И ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД
ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
ЗА ШКОЛСКУ 2024 / 2028 . ГОДИНУ**

1. ПЛАН И ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

ЦИЉЕВИ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

- 1) обезбеђивање добробити и подршка celovitom развоју ученика;
- 2) обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за celoviti развој ученика, развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу;
- 3) свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања;
- 4) развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности;
- 5) развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике, заштите и добробити животиња;
- 6) континуирано унапређивање квалитета процеса и исхода образовања и васпитања заснованог на провереним научним сазнањима и образовној пракси;
- 7) развијање компетенција за сналажење и активно учешће у савременом друштву које се мења;
- 8) пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког ученика, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима;
- 9) развијање кључних компетенција за целоживотно учење, развијање међупредметних компетенција за потребе савремене науке и технологије;
- 10) развој свести о себи, развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;
- 11) оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота;
- 12) развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства;
- 13) развијање позитивних људских вредности;
- 14) развијање компетенција за разумевање и поштовање права детета, људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву;
- 15) развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, развој толеранције и уважавање различитости;
- 16) развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине;
- 17) повећање ефикасности употребе свих ресурса образовања и васпитања, завршавање образовања и васпитања у предвиђеном року са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања;
- 18) повећање ефикасности образовања и васпитања и унапређивање образовног нивоа становништва Републике Србије као државе засноване на знању.

ПЛАН НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗАТРЕЋИ РАЗРЕД

Ред. број	А. ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ	ПРВИ РАЗРЕД	
		Нед.	Год.
1.	Српски језик / Босански језик	5	180
2.	Енглески језик	2	72
3.	Математика	5	180
4.	Природа и друштво	2	72
5.	Ликовна култура	2	72
6.	Музичка култура	1	36
7.	Дигитални свет / Дигитални свијет	1	36
8.	Физичко и здравствено васпитање / Тјелесни одгој	3	108
УКУПНО: А		20	720
Ред. број	Б. ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ	Нед.	Год.
1.	Верска настава/ Грађанско васпитање ³	1	36
УКУПНО: Б		1	36
УКУПНО: А + Б		20	756
Ред. број	ОБЛИК ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	Нед.	Год.
1.	Редовна настава	21	756
2.	Допунска настава / Додатна настава	1	36
4.	Настава у природи**	7-10 дана годишње	
Ред. број	ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	Нед.	Год.
1.	Час одељењског старешине / Час разредника	1	36
2.	Ваннаставне активности ⁶	1	36
3.	Екскурзија ⁷	1-3 дана годишње	

³ Ученик бира један од понуђених изборних програма.

⁵ Дигитални свет / Дигитални свијет настава је обавезна за све ученике.

⁶ Школа реализује ваннаставне активности у области науке, технике, културе, уметности, медија и спорта.

⁷ Екскурзија се изводи у случају нереализовања наставе у природи.

** Настава у природи организује се у складу са одговарајућим правилником.

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД

А. ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

СРПСКИ ЈЕЗИК

Циљ учења Српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања ,негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета ; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине , ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.

Годишњи фонд часова: 180 часова

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да: – чита са разумевањем различите текстове; – опише свој доживљај прочитаних књижевних дела; – изнесе своје мишљење о тексту; – разликује књижевне врсте: лирску и епску песму, причу, басну, бајку, роман и драмски текст; – одреди тему, редослед догађаја, време и место дешавања у прочитаном тексту; – именује главне и споредне ликове и разликује њихове позитивне и негативне особине; – уочи основне одлике лирске песме (стих, строфа и рима); – разуме пренесено значење пословице и басне и њихову поучност; – разуме идеје књижевног дела;	КЊИЖЕВНОСТ	ШКОЛСКА ЛЕКТИРА Лирска поезија 1. Душан Костић: <i>Септембар</i> 2. Григор Витез: <i>Какве је боје поток</i>/ Десанка Максимовић: <i>Вожња</i> 3. Душан Васиљев: <i>Зима</i> 4. Мирослав Антић: <i>Шта јенајвеће</i>/ Ф. Г. Лорка: <i>Луцкаста песма</i> 5. Драган Лукић: <i>Сваког дана</i>/ <i>Шта је отац</i> 6. Бранислав Црнчевић: <i>Љути томече</i>/ Љубивоје Ршумовић: <i>Аждаја своме чеду тепа</i> 7. Милован Данојлић: <i>Љубавна песма</i> 8. Љубивоје Ршумовић: <i>Домовина себраниле потом</i> 9. Химна Светоме Сави

– уочи основне одлике народне бајке; – разликује народну од ауторске бајке; – представи главне особине јунака; – уочи основне одлике народне епске песме; – уочи поређење у књижевном делу и разуме његову улогу; – разликује опис од приповедања у књижевном делу; – покаже примере дијалога у песми, причи и драмском тексту; – уочи хумор у књижевном делу; – чита текст поштујући интонацију реченице/стиха; – изражајно рецитије песму и чита прозни текст; – изводи драмске текстове; – разликује врсте (и подврсте) речи у типичним случајевима; – одреди основне граматичке категорије именица , придева и глагола ; – примењује основна правописна правила; – јасно и разговетно изговори обавештајну , упитну и заповедну реченицу, поштујући одговарајућу интонацију и логички акценат, паузе, брзину и темпо; – споји више реченица у краћу и дужу целину; – препричава, прича и описује и на сажет и на опширан начин; – извештава о догађајима водећи рачуна о прецизности, тачности, објективности и сажетости; – варира језички израз; – попуни једноставан образац у који уноси основне личне податке; – разликује формални од неформалног говора (комуникације);		10. Бранко Стевановић: <i>Занимање Марка Краљевића</i> Епска поезија 11. Народне песме: <i>Марко Краљевић и без Костадин, Орање Марка Краљевића</i> Проза 1. Ла Фонтен: <i>Цврчак и мрав/Езоп: Корњача изец</i> 2. Народна приповетка: <i>Свети Сава и сељак без среће</i> 3. Народна бајка: <i>Чардак ни на небу ни наземљи</i> 4. Народна приповетка: <i>Свијету се не може угодити</i> 5. Бранко Ћопић: <i>Изокренута прича</i> 6. Оскар Вајлд: <i>Себицици</i> 7. Светлана Велмар Јанковић: <i>Златно јагње</i> (одломак) 8. Бранко В. Радичевић: <i>Прича о дечаку и Месецу</i> 9. Ијан Мајкен: <i>Реч-две о Питеру</i> (одломак) 10. Јохана Шпири: <i>Хајди</i> (одломак) 11. Народна бајка: <i>Баиш-Челик</i> (читање унаставцима) 12. Јасминка Петровић: <i>Од читања се расте</i> (читање у наставцима) Драмски текстови 1. Душан Радовић: <i>А зашто он вежба</i> 2. Александар Поповић: <i>Лед се топи</i> 3. Јованка Јоргачевић: <i>Никад два добра</i> 4. Лаза Лазић: <i>Суђење</i> Популарни и информативни текстови Избор из илустрованих енциклопедија и часописа за децу о значајним личностима српског језика, књижевности и културе (Милева Ајнштајн, Михаило Пупин), знаменита завичајна личност и др. ДОМАЋА ЛЕКТИРА 1. Бранко Ћопић: <i>Доживљаји Мачка Тоше</i> 2. Избор из поезије Душана Радовића (<i>Замислите, Да ли ми верујете, Страшанлав, Кадјебиомрак, Тужнећачке исповести, Здравница,</i>
--	--	---

учествује у разговору поштујући уобичајена правила комуникације и пажљиво слуша саговорника.		<i>Плави зец</i> и друге песме) 3. Браћа Грим: <i>Бајке</i> (поизбору) Књижевни појмови: – лирска песма, – химна, – епска песма, – народна бајка, – роман, – поређење, – персонификација (на нивоу препознавања), – опис, – дијалог, – приповедање, – епски јунак, драмска радња
	ЈЕЗИК Грамматика, правопис и ортографија	Врсте речи: именице (градивне, збирне); придеви (присвојни, градивни); род и број придева; заменице (личне заменице); глаголи; лице и број глагола. Подела речи на крају реда (граница на самогласник). Управни говор (први и други модел). Неуправни говор. Велико слово: писање имена народа, вишечланих географских назива (планина, река, језера, мора и сл.), празника, наслова књига и часописа; Писање присвојних придева изведених од властитих имена (суфикси: <i>-ов, -ев,</i>

		-ин; -ски, -чки, -шки). Речца <i>не</i> уз именице и придеве. Наводници (у управном говору, насловима дела, називима школа). Сугласник <i>j</i> (између самогласника <i>и-о</i> и <i>о-и</i>). Скраћенице (мерне јединице за масу, дужину, време и запремину течности).
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	Краћи и дужи текстови – књижевни и некњижевни, као и нелинеарни текстови. Причање о догађајима и доживљајима, стварним и измишљеним (усмено и писано). Описивање људи, животиња и природе (плански приступ) – усмено и писано. Различите комуникативне ситуације (комуникација са одраслима и са вршњацима; у школи, у продавници, телефонски разговор, поздрављања, честитања и сл.). Богаћење речника: речи истог или сличног значења; речи супротног значења; речи које значе нешто умањено и увећано (уз одговарајуће текстове из лектире). Правописне вежбе: вежбе допуњавања и избора правилног обли ка речи; диктат, аутодиктат. Језичке вежбе: проширивање и допуњавање реченица различитим врстама речи, промена реда речи у реченици, промена дужине реченице. Лексичко-семантичке вежбе: речи који припадају различитим тематским скуповима; речи супротног значања али исте врсте и истог рода и броја, промена граматичког лица у тексту; основно и пренесено значење речи и друго. Стилске вежбе: састављање прича на основу задатих речи; сажимање или проширивање познате приче (текста), мењање краја приче (текста); настављање приче на основу датог почетка; промена

		становишта (нпр. увести у текст нове ликове; сместити бајку у далеку будућност...). Говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказивање драмског/драматизованог текста и сл.
--	--	---

Кључни појмови: књижевност, језик, језичка култура.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Примењује основна знања о српском језику и основна начела тумачења књижевних дела; поштује књижевно језичку норму и користи језик као низ стваралачких могућности у усменој и писаној комуникацији – обликује логичан и структуриран говорени и писани текст; чита, тумачи, упоређује и вреднује књижевне и неуметничке текстове прикладне узрасту ученика; уме да изабере дела за читање према свом литерарном укусу; чува, негује и воли српски језик.

Компетенције: Компетенција за учење, комуникација, сарадња, естетска компетенција, дигитална

Исходи воде развијању следећих стандарда:

- 1CJ.0.1.1. познаје основна начела вођења разговора: уме да започне разговор, учествује у њему и оконча га; пажљиво слуша своје саговорнике
- 1CJ.0.1.2. користи форме учтивог обраћања
- 1CJ.0.1.3. казује текст природно, поштујући интонацију реченице/стиха, без тзв. „певушења" или „скандирања"
- 1CJ0.1.4 .уме да преприча изабрани наративни или краћи информативни текст на основу претходне израде плана текста и издвајања значајних делова или занимљивих детаља
- 1CJ.0.1.5. уме самостално (својим речима) да описује и да прича на задату тему: држи се теме, јасно структурира казивање (уводни, средишњи и завршни део казивања), добро распоређујући основну информацију и додатне информације
- 1CJ.0.1.6. уме на занимљив начин да почне и заврши своје причање
- 1CJ.0.1.7. уме у кратким цртама да образложи неку своју идеју
- 1CJ. 1.2.1. влада основном техником читања ћириличног и латиничког текста
- 1CJ. 1.2.2. одговара на једноставна питања у вези са текстом, проналазећи информације експлицитно исказане уједној реченици, пасусу, или у једноставној табели (ко, шта, где, када, колико и сл.)
- 1CJ. 1.2.4. познаје и користи основне делове текста и књиге (наслов, пасус, име аутора; садржај, речник)
- 1CJ 1.2.5. Одређује основну тему текста
- 1CJ 1.2.6. разуме дословно значење текста
- 1CJ1.2.7. разликује књижевно уметнички од информативног текста

1CJ. 1.2.8. процењује садржај текста на основу задатог критеријума: да ли му се допада, да ли му је занимљив; да ли постоји сличност између ликова и ситуација из текста и особа и ситуација које су му познате; издваја речи које су му непознате

1CJ.2.2.1. чита текст природно, поштујући интонацију реченице/стиха; уме да одреди на ком месту у тексту је пауза, место логичког акцента; који део текста треба прочитати брже, а који спорије

1CJ.2.2.2. изводи једноставне закључке у вези са текстом, анализирајући и обједињујући информације исказане у различитим деловима текста (у различитим реченицама, пасусима, пољима табеле)

1CJ.2.2.3. раздваја битне од небитних информација; одређује след догађаја у тексту

1CJ 2.2.5. одређује основни смисао текста и његову намену

1CJ 2.2.6. препознаје фигуративно значење у тексту

1CJ.2.2.7. изводи једноставне закључке на основу текста (предвиђа даљи ток радње, објашњава расплет, уочава међусобну повезаност догађаја, на основу поступака јунака/актера закључује о њиховим особинама, осећањима, намерама и сл.)

1CJ.2.2.8. износи свој став о садржају текста и образлаже зашто му се допада/не допада, због чега му је занимљив/незанимљив; да ли се слаже/не слаже са поступцима ликова

1CJ.2.2.9. издваја делове текста који су му нејасни

1CJ. 1.3.1. пише писаним словима ћирилице

1CJ. 1.3.2. уме да се потпише

1CJ 1.3.3 почиње реченицу великим словом, завршава је одговарајућим интерпункцијским знаком

1CJ 1.3.4. Употребљава велико слово приликом писања сличних имена, назива места (једночланих) , назива школа

1CJ.1.3.5. пише кратким потпуним реченицама једноставне структуре

1CJ 1.3.6 издваја наслов, углавном се држи теме

1CJ. 1.3.7. препричава кратак једноставан текст (до 400 речи)

1CJ 1.3.8 користи скроман фонд речи (у односу на узраст) ; правилно их употребљава

1CJ. 1.3.9. пише кратку поруку (о томе куда иде, зашто касни, и сл.)

1CJ 1.3.10 пише честитку (за Нову годину, рођендан), позивницу (За рођенданску прославу, забаву,) разгледницу

1CJ.3.2.1. изводи сложеније закључке на основу текста, обједињујући информације из различитих делова дужег текста

1CJ 3.2.5 представља текст у одговарајућој нелинеарној форми (уноси податке из текста у дату табелу или дијаграм)

1CJ.3.2.7. објашњава и вреднује догађаје и поступке ликова у тексту (нпр. Објашњава зашто је лик поступио на одређен начин, или вреднује крај приче у односу на своја предвиђања током читања текста, или износи свој став о догађајима из текста)

1CJ.3.3.1. пише јасним, потпуним, добро обликованим реченицама; користи разноврсне синтаксичке конструкције, укључујући и сложене

1CJ 3.3.2 јасно структурира текст , увод разреда и закључак; добро распоређује основну информацију и додатне информације унутар текста и пасуса

1CJ 3.3.4 саставља кратак експозиторни текст

1CJ.3.3.5. користи богат фонд речи (у односу на узраст)

Књижевност

1CJ 1.5.1 препознаје књижевне родове на основу формалне одлике поезије, прозе и драме

1CJ.1.5.2. препознаје књижевне врсте (бајку и басну)

1CJ. 1.5.3. одређује главни догађај и ликове (који су носиоци радње) у књижевно уметничком тексту

1CJ. 1.5.4. одређује време и место дешавања радње у књижевно уметничком тексту

1CJ 2.5.1 разликује лирску од епске песме

1CJ.2.5.2. одређује фолклорне форме (кратке народне умотворине - пословице, загонетке, брзалице)

1CJ 2.5.3. препознаје риму, стих и строфу у лирској песми

1CJ.2.5.4. одређује карактеристичне особине, осећања, изглед и поступке ликова; и односе међу ликовима у књижевно уметничком тексту

1CJ.2.5.5. уочава везе међу догађајима (нпр. одређује редослед догађаја укњижевно уметничком тексту)

1CJ 2.5.6. разликује приповедање од описивања и дијалога

1CJ.3.5.1. тумачи особине, понашање и поступке ликова позивајући се на текст

1CJ.3.5.2. уочава узрочно-последичне везе међу догађајима у тексту

Језик

1CJ. 1.3.3. почиње реченицу великим словом, завршава је одговарајућим интерпункцијским знаком

1CJ. 1.3.4. употребљава велико слово приликом писања личних имена, назива места (једночланих), назива школе

1CJ 1.4.1 препознаје врсте речи (именице, заменице, придеви , бројеве, и глаголе)

1CJ 1.4.2 препознаје граматичке категорије променљивих речи (род и број заједничких именица) и глаголско време (презент, перфекат и футур)

1CJ 1.4.3 препознаје врсте реченица по комуникативној функцији (обавештајне, упитне , узвичне, заповедне)и по потврдности/одричности (потврдне и одричне)

CJ. 1.4.5. познаје значења речи и фразеологизама који се употребљавају у свакодневној комуникацији (у кући, школи и сл.)

1CJ 2.3.1. зна и користи оба писма (ћирилицу и латиницу)

1CJ.2.3.2. употребљава велико слово приликом писања имена држава и места и њихових становника; користи наводнике при навођењу туђих речи; правилно пише присвојне придеве {-ов/-ев/-иц, -ски/-чки/-ици}) правилно пише гласове ћ, ч, ђ, Љ; правилно пише сугласник ј у интервокалској позицији; правилно пише речцу л_ и речцу не; употребљава запету при набрајању

1CJ.2.3.3. пише јасним и потпуним реченицама; варира језички израз (ред речи у реченици, типове реченица, дужину реченице...)

] CJ.2.3.4. држи се теме; излагање организује око основне идеје текста коју поткрепљује одговарајућим детаљима

1CJ 2.3.5 језички израз прилагођава комуникативној ситуацији (формалној, неформалној)

1CJ 2.3.6. саставља кратак наративни текст

1CJ 2.3.7. саставља кратак дескриптивни текст

1CJ 2.3.8. користи фонд речи примерен узрасту, употребљава синонине (да избегне понављање)

1CJ 2.3.9. исправља свој текс (критички чита написано, поправља текст и исправља написано)

1CJ 2.3.11 пише писмо (приватно и уме да га адресира)

1CJ 2.4.1 одређује врсте речи (именице, заменице, придеве, бројеве и глаголе)

1CJ 2.4.2 препознаје подврсте речи(властите и заједничке именице; описне, присвојне и градивне придеве; личне заменице; основне и редне бројеве; глаголе)

1CJ 2.4.3 препознаје лица, род и број личних заменица у номинативу

1CJ 2.4.4. препознаје граматичке категорије глагола (лице, род, број) и уме да пребаци глаголе из једног глаголског времена у друго

1CJ 2.4.6. одређује врсте реченица по комуникативној функцији и по потврдности / одричности

1CJ 2.4.7. саставља реченице различите по комуникативној функцији и

облику1CJ 2.4.8. препознаје синонимију

1CJ 2.4.9. препознаје значење речи и фразеологизама који се јављају у школским текстама и правилно их употребљава

1CJ 3.4.1 именује врсте и подврсте речи (властите и заједничке именице; описне, присвојне и градивне придеве; личне заменице; основне и редне бројеве; глаголе)

1CJ 3.4.2 уме да промени облик променљивих речи према задатом критеријуму : заједничких именица према броју, а глагола, придева и заменица према роду и броју

1CJ 3.4.4. одређује значења непознатих речи и фразеологизама на основу ситуације и текста/контекста у којем су употребљени

1CJ 3.4.5 употребљава речи у основном и пренесеном / фигуративном значењу

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Српског језика заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области. Програм наставе и учења предмета Српски језик у трећем разреду основне школе чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручени број часова по предметним областима је: Књижевност – 80 часова, Језик – 60 часова и Језичка култура – 40 часова. Све области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

ОБЛАСТ/ТЕМА	НАЧИНИ И ПОСТУПЦИ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
КЊИЖЕВНОСТ	У настави књижевности најважније је код ученика развијати способност читања књижевних текстова са разумевањем, подстицати љубав према читању, градити осећај за лепо и вредно, васпитавати укус и неговати истрајност у читању и доживљавању књижевног дела. Ученике треба навикавати да опишу доживљај прочитаних књижевних дела и изнесу мишљење о њима. Читање захтева време, истрајност и посвећеност, а неговање ових карактеристика представља основ за сва даља учења. Кроз читање књижевно уметничких текстова и у разговору о њима на часу гради се критичко мишљење, јер ученици треба да имају суд о поступцима и особинама ликова, као и о различитим догађајима у тексту. Посебно је важно што књижевност код ученика интензивно развија емпатију, тиме што од читалаца тражи да се ставе на место другог и да разумеју најразличитије особине и поступке ликова. Настава књижевности јача национални и културни идентитет ученика,

кроз упознавање своје књижевности и културе, као и књижевности и културе других народа.

Школска лектира је разврстана по књижевним родовима лирска и епска поезија, проза, драмски текстови за децу и обогаћена избором научно популарних и информативних текстова. Обавезни део школске лектире састоји се, углавном, од дела која припадају основном националном корпусу, али и репрезентативна дела за децу из светске књижевности (Оскар Вајлд: *Себични џин*, И јан Макјуен: *Реч-две о Питеру*, Јохана Шпир: *Хајди* (одломак).

Домаћа лектира обухвата значајна поетска и прозна дела деце књижевности (Браћа Грим: *Бајке* (три бајке по избору), Бранко Ћопић: *Доживљаји Мачка Тоше*, избор из поезије Душана Радовића.

Избор дела школске и домаће лектире примерен је узрасту ученика.

Поједина дела из обавезног корпуса су изборна. Учитељу се пружа могућност да изабере да ли ће на часовима обрађивати:

- Ла Фонтенову басну *Цврчак и мрав* или Езопову басну *Корњача и зец*;
- *Шта је највеће* Мирослава Антића или *Луцкасту песму* Ф. Г. Лорке;
- *Свакога дана* или *Шта је отац* Драгана Лукића;
- *Какве је боје поток* Григора Витеза или *Вожња* Десанке Максимовић;
- *Љутило мече* Бранислава Црчевића или *Аждаја своме чеду тепа* Љубивоја Ршумовића.

Изборност допушта наставнику већу креативност у достизању исхода. Програмом се подстиче упознавање ученика са значајним личностима српског језика, књижевности, науке и културе (Свети Сава, Милева Ајнштајн, Михајло Пупин).

Током обраде књижевних текстова ученици развијају прва литерарно-естетска искуства и формирају своје ставове о делу које слушају или читају. Учитељ подстиче ученике да износе своје ставове и аргументују их примерима из текста.

Поређење као стилску фигуру ученик овог узраста треба првенствено да уочи, а потом и да разуме његову улогу у тексту. Ученици усвајају основне облике казивања (форме приповедања) тумачећи текстове из школске и домаће лектире. Ученик треба да разликује опис од приповедања у књижевном делу и уочи дијалог у песми, причи и драмском тексту.

Приликом обраде лирских, епских и драмских текстова за децу ученици се мотивишу на читав низ стваралачких активности које настају поводом дела (изражајно рецитовање лирске песме, читање прозног текста интерпретативно, сценски наступ извођење драмског текста, драмска игра, драмски дијалози, гледање деце позоришне представе, снимање и коментарисање драматизованих одломака).

Развијање књижевних појмова код ученика не подразумева учење дефиниција, већ именовање и описно образлагање појма; уочавање улоге одређеног појма у књижевноуметничком тексту.

Важно је нагласити да ученици треба да читају оригиналне текстове аутора, а не оне који су из разних разлога и на различите начине прекрајани и мењани претходних деценија, као што је то био случај са бајком „Себични џин” Оскара Вајлда. Ова бајка завршава се смрћу џина у дубокој старости, уз хришћанске мотиве који су битни за

	разумевање и самог краја и дела у целини. Књижевна дела која су доживела екранизацију (<i>Хајду</i>, <i>Баиш-Челик</i> и друге народне и ауторске бајке) могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевности и филма, чиме ученици могу доћи до закључка о природи два медија и развијати своју медијску писменост. Часови књижевности могу се употпунити коришћењем дигиталних садржаја. Наставницима и ученицима могу бити од велике помоћи аудио записи, на којима се чује како глумци изражајно и интерпретативно казују изабране текстове. Такође, у наставу треба увести разноврсне стваралачке активности којима се врши систематизација обрађених садржаја (игре асоцијација, креативне слагалице, интерактивни задаци и квизови).
ЈЕЗИК	У настави језика ученици овладавају писаним и усменим стандардним српским језиком. Програм је усмерен на усвајање основних граматичких правила и њихову адекватну примену у писаној и говорној комуникацији. Граматика У програму су наведени само нови садржаји из граматике, али се подразумева да се градиво повезује са садржајима обрађеним у првом и другом разреду. Основна знања из морфологије проширују се у вези са именицама, придевима и глаголима, а уводи се нова врста речи: заменице (само личне). Две нове именичке подврсте, градивне и збирне именице, треба увести тек пошто се понове властите и заједничке именице. Нову подврсту придева – градивне и присвојне треба увести тек пошто се понове описни придеви. Важно је да ученици повежу градивне именице као основу за извођење градивних придева, а да не мешају ове две врсте речи. Кад су у питању присвојни придеви, градиво из граматике треба што више повезивати са правописом. Да би се одредио род и број придева, треба поновити род и број именица и указати ученицима на слагање придева са именицом у роду и броју, без увођења нових термина. Увођење личних заменица подразумева само основне облике и њихово повезивање са глаголским лицем, односно бројем, што ће представљати основу за уочавање слагања субјекта и предиката у наредном разреду. Врсте речи уочавати најпре на изолованим примерима (у основном облику), а затим увежбавати и у оквиру реченице. Наставу граматике треба повезивати са наставом књижевности тако што књижевни текстови из <i>Читанке</i> могу послужити за граматичку анализу и послужити као пример употребе врста речи у реченици и различитих врста реченица по облику и значењу. Водити рачуна о томе да примери буду једноставни за анализу. Учитељ може и прилагодити текст, тако да примери буду типични. Правопис Правописна правила ученици треба да усвајају постепено, уз понављање и вежбање већ наученог и уз усвајање нових садржаја, и то путем различитих вежбања како на нивоу речи тако и на нивоу реченице. Писање вишечланих географских назива потребно је повезати са наставом природе и друштва – завичајном географијом. Пожељно је направити корелацију са наставом математике у вези са писањем скраћеница за мерне јединице.

	Пошто се градиво из математике проширује великим бројем јединица мере, требало би, на овом нивоу, скренути пажњу на њихово писање само латиничким писмом.
ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА (УСМЕНО И ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ)	Област <i>Језичка култура</i> обухвата усмено и писмено изражавање. <i>Усмено изражавање</i> ученика треба развијати у разговору у којем их учитељ усмерава да јасно, прецизно и разговетно изговарају реченице, поштујући интонацију и правилно акцентовање у реченицама. У вођеном разговору о књижевном или неуметничком тексту или о одређеној теми, ученици одговарају на питања, постављају питања, износе своја мишљења и ставове. Ученици се охрабрују да обликују усмену поруку у којој ће изнети информације на примерима из свакодневног живота. Учитељ треба даствара прилике и подстиче ученике да говоре, износе информације, своја мишљења, осећања итд. У трећем разреду требало би подстицати ученике да препричавају, причају и описују и на сажети на опширан начин како усмено, тако и писмено. <i>Препричавање</i> мора да има свој циљ и да буде плански и усмерено. Потребно је усмеравати ученике како да одаберу чињенице, како да одвоје главно од споредног и мање битног и како да следе хронолошки ток садржаја. Требало би водити рачуна о томе да се препричавају само они садржаји који испуњавају програмске захтеве и који су ученицима претходно протумачени/анализирани, предочени, објашњени. <i>Причање</i> представља стваралачко изражавање без обзира на то да ли је у питању стварност или фантазија, тј. да ли је реч о репродуковању неког доживљаја, догађаја и замишљеног садржаја (из света дечије маште). Најчешће се почиње са причањем доживљаја, па потом догађаја. Потребно је указати ученицима да занимљиво причање треба да буде динамично, као и да могу слободније да износе личне доживљаје, ставове, да буду маштовити и оригинални, да се емоционално и сликовито изражавају. <i>Описивање</i> – треба оспособљавати ученике да пажљиво посматрају, уочавају, откривају, запажају, упоређују, па тек онда дату предметност да мисаоно заокруже и језички уобличе. Ученици би требало да локализују оно што описују (временски, просторно, узрочно), да одаберу битна својства (однос спољашњег и условно унутрашњег) и да изнесу лични став/однос према датој појавности. Будући да се описивање често доводи у блиску везу са читањем и тумачењем текста (посебно књижевно уметничког), потребно је стално усмеравати пажњу ученика на она места у овој врсти текстова која обилују описним елементима (опис предмета, ентеријера, биљака и животиња, књижевних ликова, пејзажа и сл.), јер су то и најбољи обрасци за спонтано усвајање описивања као трајне вештине у језичком испољавању. Циљеве и задатке ове врсте вежбања требало би постепено усложњавати – од једнолинијске дескрипције видљивог до промишљеног, аналитичког изражавања доживљаја стварности у којој ће бити истакнута самосталност и индивидуалност ученика. <i>Извештавањем</i> се на јасан, објективан и сажет начин говорио неком догађају. На овом узрасту је потребно само указати ученицима на основне одлике овог облика изражавања: на тачност преношења података, на аутентично презентовање чињеница, на једноставност, на одсуство личног коментара, субјективног доживљаја и имагинарног. Није потребно задати ученицима да напишу извештај, већ би их требало подстицати да сажето усмено изнесе о себи (нпр. о обављеном задатку код куће) у виду одговора на питања која ће учитељ поставити. На овај начин ће ученици вежбати да буду економични и прецизни приликом изражавања. <i>Варирање језичког израза</i> односи се на специфичан одабир и комбинацију језичких средстава. Помоћу

књижевних и некњижевних текстова ученицима би требало указати на различите могућности употребе речи, синтагми и реченица у формалним/неформалним језичким ситуацијама, као и на промену њиховог значења у зависности од контекста. Током практичне наставе језичке културе ученицима би требало указати да је неопходно говорити онако како то захтева комуникативна ситуација и са њом ускладити језичке механизме.

Током наставе језичке културе требало би оспособити ученике да правилно попуне различите једноставне обрасце; на пример, образац за учлањивање у библиотеку или у спортски клуб, писање позивнице за рођендан и слично.

На овом узрасту реализују се различите програмске вежбе (правописне, језичке, лексичко-семантичке и говорне вежбе).

Правописне вежбе представљају најбољи начин да се правописна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци отклоне. У овом узрасту требало би примењивати просте правописне вежбе које су погодне за савлађивање само једног правописног правила из једне правописне области. Приликом савлађивања правописних начела погодне могу бити следеће правописне вежбе: диктат, аутодик тат, вежбе допуњавања и избора правилног облика речи.

Језичка култура ученика негује се и кроз игровне активности, посебно кроз *језичке вежбе*, на пример, разговор са књижевним ликом, затим ситуационе игре, односно стварне ситуације, на пример, разговор у продавници, разговор код лекара и слично. Могу се одабрати и проширивање и допуњавање реченица различитим врстама речи, промена реда речи у реченици, промена дужине реченице и слично.

Применом *лексичко-семантичких вежби* код ученика сествара навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику. Развијању смисла за прецизно изражавање и разумевање значења речи и израза доприносе различите вежбе, на пример: навести речи који припадају различитим тематским скуповима; речи супротног значења али исте врсте и истог рода и броја; промена граматичког лица у тексту; основно и пренесено значење речи и друго.

Говорне вежбе код ученика подстичу машту и креативност због чега би их требало чешће примењивати у настави језичке културе. Говорне вежбе су у функцији изграђивања доброг језичког укуса, елоквентности и флуентности у изражавању. На овом узрасту најпогодније могу бити следеће говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказивање драмског/драматизованог текста и слично.

Ниједан школски писмени задатак се не израђује у трећем разреду.

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– разликује врсте (и подврсте) речи у типичним случајевима; – одреди основне граматичке категорије именица,придева и глагола; – примењује основна правописна правила; – јасно и разговетно изговорио бавештајну,упитну и заповедну реченицу, поштујући одговарајућу интонацију и логички акценат, паузе, брзину и темпо; – споји више реченица у краћу и дужу целину; – препричава, прича и описује и на сажет и на опширан начин; – извештава о догађајима водећи рачуна о прецизности,тачности, објективности и сажетости; – варира језички израз; – попуни једноставан образац у који уноси основне личне податке; – разликује формални од неформалног говора(комуникације); учествује у разговору поштујући у обичајена правила комуникације и пажљиво слуша саговорника.	ЈЕЗИК	Врсте речи: именице (градивне,збирне); придеви(присвојни,градивни);род и број придева; заменице (личне заменице); глаголи;лице и број глагола. Подела речи на крају реда (граница на самогласник). Управни говор (први и други модел). Неуправни говор. Велико слово:писање имена народа,вишечланих географских назива (планина, река, језера, мора и сл.), празника, наслова књига и часописа; Писање присвојних придева изведених од властитих имена (суфикси: <i>-ов,-ев,</i> <i>-ин; -ски, -чки, -шки</i>). Речца <i>не</i> уз именице и придеве. Наводници (у управном говору, насловима дела, називима школа). Сугласник <i>ј</i> (између самогласника <i>и-о</i> и <i>о-и</i>). Скраћенице (мерне јединице за масу, дужину, време и запремину течности).
	КЊИЖЕВНОСТ	
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	Причање о догађајима и доживљајима, стварним и измишљеним (усмено и писано). Описивање људи, животиња и природе (плански приступ) – усмено и писано. Различите комуникативне ситуације (комуникација са одраслима и са вршњацима; у школи, у продавници, телефонски разговор,

		поздрављања, честитања и сл.). Богаћење речника: речи истог или сличног значења; речи супротног значења; речи које значе нешто умањено и увећано (уз одговарајуће текстове из лектире). Правописне вежбе: вежбе допуњавања и избора правилног облика речи; диктат, аутодиктат. Језичке вежбе: проширивање и допуњавање реченица различитим врстама речи, промена реда речи у реченици, промена дужине реченице. Лексичко-семантичке вежбе: речи који припадају различитим тематским скуповима; речи супротног значања али исте врсте и истог рода и броја, промена граматичког лица у тексту; основно и пренесено значење речи и друго. Стилске вежбе: састављање прича на основу задатих речи; сажимање или проширивање познате приче (текста), мењање краја приче (текста); настављање приче на основу датог почетка; промена становишта (нпр. увести у текст нове ликове; сместити бајку у далеку будућност...).
--	--	---

Назив
предмета

МАТЕМАТИКА

Циљ

Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова .

Годишњ
и фонд **180 часова**
часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
---	-------------	----------

- прочита,запише и упоређи бројеве прве хиљаде и прикаже их на бројевној правој; - прочита број записан римским цифрама и напише дати број римским цифрама (до 1.000); - изврши четири основне рачунске операције, писмено и усмено (до 1.000); - подели број бројем прве десетице, са и без остатка, и провери резултат; - процени вредност израза са једном рачунском операцијом; - израчуна вредност бројевног израза са највише три рачунске операције; - одреди десетице и стотине најближе датом броју; - реши једначину са једном рачунском операцијом; - одреди и запише скуп решења неједначине са сабирањем и одузимањем; - реши проблемски задатак користећи бројевни израз или једначину ; - уочи делове целине и запише разломке облика $\frac{m}{n}$ ($m \leq n \leq 10$); - упоређи разломке облика $\frac{m}{n}$ са - упоређи разломке облика са једнаким именицима; - резултат мерења дужине запише децималним бројем са једном децималом; - уочи и речима опише правило за настајање бројевног низа; - чита и користи податке представљене табеларно или графички (стубичасти дијаграм и сликовни дијаграм) ; - црта паралелне и нормалне праве, правоугаоник и квадрат;	БРОЈЕВИ	Бројеви прве хиљаде. Сабирање и одузимање (усмени и писмени поступак). Множење једноцифреним бројевима и бројем 10 и дељење бројевима прве десетице са и без остатка (усмени и писмени поступак). Зависност резултата од промене компонената. Једначине облика: $a + x = b$, $a - x = b$, $x - a = b$, $a \times x = b$. Неједначине облика: $a \pm x < b$, $a \pm x > b$, $x - a < b$, $x - a > b$. Римске цифре D, M. Упоређивање разломака са једнаким именицима. Децимални запис броја са једном децималом.
	ГЕОМЕТРИЈА	Узајамни положаји правих (паралелне праве и праве које се секу). Угао, врсте углова. Троугао, врсте троуглова. Кружница и круг. Правоугаоник и квадрат. Обим троугла, квадрата и правоугаоника. Цртање паралелних и нормалних правих помоћу лењира. Конструкције троугла и кружнице. Пресликавање геометријских фигура на квадратној мрежи.

– конструише троугао и круг; – именује елементе угла , правоугаоника , квадрата , троугла и круга ; – разликује врсте углова и троуглова ; – одреди обим правоугаоника , квадрата и троугла , примјеном обрасца; – опише особине правоугаоника и квадрата; – преслика геометријску фигуру у квадратној или тачкастој мрежи на основу задатог упутства; – користи геометријски прибор и софтверске алате за цртање; – чита, упореди и претвара јединице за мерење дужине, масе, запремине течности и времена; – упореди величине (дужина, маса, запремина течности и време); – измери површину геометријске фигуре задатом мером (правоугаоником, квадратом и троуглом); примењује концепт мерења у једноставним реалним ситуацијама.	МЕРЕЊЕ И МЕРЕ	Мерење масе (kg, g, t). Мерење времена (деценија, век, секунд). Мерење дужине (mm, km). Мерење запремине течности (l, dl, cl, ml, hl). Мерење површине геометријских фигура задатом мером
--	---	--

Кључни појмови садржаја: бројеви прве хиљаде, разломак, децимални запис броја, круг, троугао, правоугаоник, квадрат, угао, паралелне праве, нормалне праве, појам површине, једначине и неједначине, мерење дужине, масе, времена и запремине течности.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик је на крају обавезног образовања кроз наставу математике усвојио основне математичке концепте (нумеричке, алгебарске, геометријске), овладао је основним математичким процесима (расуђивањем, комуникацијом, повезивањем, применом,) и вештинама (рачунањем, алгебарским поступцима, мерењем, просторном визуелизацијом, радом са подацима, проценом и информационо-комуникационим технологијама) потребним за даље школовање и живот. Комуницира користећи математички језик, користи информационо-комуникационе технологије и друга средства

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Специфичне предметне компетенције су: математичко знање и резонување, примена математичких знања и вештина на решавање проблема и математичка комуникација.

Компетенције: Компетенција за учење, комуникација, сарадња, рад са подацима и информацијама, решавање проблема, дигитална

Исходи воде развијању следећих стандарда :

Геометрија

1MA.1.2.1. уме да именује геометријске објекте у равни (квадрат, круг, троугао, правоугаоник, тачка, дуж, права, полуправа и угао) и уочава међусобне односе два геометријска објекта у равни (паралелност, нормалност, припадност)

1MA. 1.2.2. зна јединице за мерење дужине и њихове односе

1MA.2.2.1. уочава међусобне односе геометријских објеката у равни

1MA 2.2.2 претвара јединице за мерење дужине

1Ma 2.2.3 зна јединице за мерење површине и њихове односе

1MA 2.2.4 уме да израчуна обим троугла, квадрата и правоугаоника, када су подаци дати у истим мерним јединицама

1MA 2.2.5 уме да израчуна површину квадрата и правоугаоника када су подаци дати у истим мерним јединицама

1MA 3.2.2 уме да израчуна обим троугла, квадрата и правоугаоника

1MA 3.2.3 уме да израчуна површину квадрата и правоугаоника

Бројеви

1MA.1 . 1 . 1 . зна да прочита и запише дати број, уме да упореди бројеве по величини и да прикаже број на датој бројевној полуправој

1MA. 1.1.2. рачуна вредност бројевног израза са највише две операције сабирања и одузимања у оквиру прве хиљаде

1MA 1.1.3 множи и дели без остатка (троцифрене бројеве једноцифреним) у оквиру прве хиљаде

1MA. 1.1.4. уме да на осн ову текста правилно постави израз са једном рачунском операцијом

1MA 1.1.5. уме да решава једноставне једначине у оквиру прве хиљаде

1MA 1.3.1 уме да прочита и формално запише разломак $\frac{1}{n}$ и препозна његов графички приказ

1MA 1.3.2 уме да прочита половину, четвртину и десетину неке целине

1MA 2.3.1 уме да препозна разломак какав је графички приказан на фигури подељеној на б делова

1MA.2.1.1. уме да примени својства природних бројева (паран, непаран, највећи, најмањи, претходни, следећи број) и разуме декадни бројни систем

1MA 2.1.2. уме да одреди десетицу, стотину и хиљаду најближу датом броју

1MA.2.1.3. сабира и одузима, рачуна вредност израза

1MA.2.1.4. рачуна вредност израза са највише две операције

1MA 2.1.5. уме да решава једначине

1MA.3.1.1. уме да примени својства природних бројева у решавању проблемских задатака

1 МА.3.1.2. зна својства операција сабирања и одузимања и уме да их примени.

1МА 3.1.3 уме да израчуна бројевну вредност израза са више операција, поштујући приоритет

1МА 3.1.5 уме да одреди решења неједначине са једном операцијом

1МА 3.3.1 уме да прочита, формално запише и графички прикаже разломак

Мерење и мере

1МА. 1.2.3. користи поступак мерења дужине објекта, приказаног на слици, при чему је дата мерна јединица

1МА. 1.4.1. уме да изрази одређену суму новца преко различитих апоена и рачуна са новцем у једноставним ситуацијама

1МА 1.4.4 уме да чита једноставније графиконе, табеле и дијаграме

1МА.2.4.1. уме да изрази одређену суму новца преко различитих апоена и рачуна сановцем у сложенијим ситуацијама

1МА.2.4.2. зна јединице за време (секунда, минут, сат, дан, месец, година) и уме да претвара веће у мање и пореди временске интервале у једноставним ситуацијама

1МА 3.4.1 зна јединице за време и уме да претвара из једне јединице у другу и пореди временске интервале у сложенијим ситуацијама

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа:

Бројеви (136; $53 + 83$)

Геометрија (32; $12 + 20$)

Мерење и мере (12; $5 + 7$)

ТЕМА/ОБЛАСТ	НАЧИНИ И ПОСТУПЦИ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
ГЕОМЕТРИЈА	У трећем разреду наставља се упознавање геометријских фигура у равни и њихових својстава, развој перцепције простора и просторног резонувања. Бављење геометријским садржајима у трећем разреду ослања се на до тада већ уведене појмове. Анализирају се и цртежом представљају узајамни положаји правих: паралелне праве и праве које се секу. Паралелнеправе ученици цртају помоћу лењира и троугаоника или два троугаоника. Посматрањем модела углова уочава се да угао образују две полуправе са заједничком почетном тачком. Анализирањем већ упознатих геометријских фигура ученици уочавају различите углове. Уводе се термини теме и крак, као и одговарајуће ознаке везане за угао (A, Aa, $\sphericalangle aAb$, $\sphericalangle BAC$). Увођење појма правог угла започиње анализирањем односа између хоризонталних и вертикалних положаја објеката у окружењу, посматрањем правоугаоника и квадратне мреже. Нормални положај правих уводи се преко појма правог угла. Прав угао, односно нормалне праве ученици цртају помоћу лењира и троугаоника или два троугаоника.

	Кружница се уводи као затворена крива линија чије су све тачке једнако удаљене од једне тачке – центра кружнице. Круг се описује као равна фигура ограничена кружницом. Уводе се термини центар, полупречник и пречник, као и одговарајуће ознаке за центар и полупречник. Ученици кружницу/круг конструишу шестаром и увиђају да су круг и кружница одређени центром и полупречником. Ученици су у претходним разредима класификовали и цртали геометријске фигуре (троугао, квадрат, правоугаоник). У трећем разреду анализирају се основна својства упознатих геометријских фигура (број страница, дужина страница, подударност и паралелност страница, врсте углова) и групишу у односу на уочена својства. Упознаје се класификација врста троуглова према дужинама страница. Цртају се квадрат и правоугаоник и конструише троугао када су познате дужине свих страница. Ученици сеподстичу да откривају формуле. Обим геометријских фигура (троугла, квадрата, правоугаоника) се одређује са и без формула. Пресликавају се једноставне геометријске фигуре на квадратној мрежи или тачкастој мрежи симетрично у односу на дату праву, померањем у одређеном смеру за дату дужину или на основу задатог визуелног упутства. Активности које подстичу развој геометријског мишљења су: посматрање, прављење модела, цртање, склапање и растављање делова фигуре. Ове активности помажу ученицима да уоче својства фигура и просторне односе. Код конструкција и цртања је важно подстицати прецизност.
БРОЈЕВИ	У трећем разреду наставља се развој појма броја, бројевног низа и поступака рачунања у оквиру блока бројева до 1.000. Исходи ове теме се углавном остварују спирално, тако да се исходи који су остварени у оквиру блока бројева до 100 проширују на блок бројева до 1.000. Бројеви се представљају визуелно и разложени на стотине, десетице и јединице. Касније се бројеви представљају као збирови вишеструких декадних јединица ($234 = 200$ $+ 30 + 4$). Визуелизација бројева и места броја у бројевном низу помаже разумевању декадног бројевног система. Посебно, проблеми уочавања и описивање речима правила за настајање бројевног низа подстичу развијање математичко логичког мишљења. Упознају се усмени и писмени поступци сабирања и одузимања у блоку бројева до 1.000 као и множења једноцифреним бројевима и бројем 10 и дељења бројевима прве десетице. Појам дељивости се сада проширује и уводи се појам остатка при дељењу. Ученици се подстичу да дођу до закључка који су бројеви дељиви са 2, 5 и 10. Усмени поступци рачунања упознати су у претходним разредима те је потребно обновити ове поступке у оквиру блока бројева до 100 пре проширене примене у оквиру блока бројева до 1.000. Усмени поступци рачунања осим у писаној форми, увежбавају се усменим рачунањем (без записивања) у циљу практичне примене у реалним ситуацијама везаним за рачунање са новцем и др. Након усвајања усменог поступка рачунања уводе се писмени поступци рачунања који се изводе: записивањем бројева у форми збира вишеструких декадних јединица, коришћењем таблица месних вредности и скраћено, са потписивањем. Облици писменог рачунања се упознају наведеним редоследом у циљу разумевања поступка писменог рачунања. Потребно је одвојити довољно времена за увежбавање технике рачунања, како би ученици стекли сигурност и спретност при усменом и писменом рачунању. Ученике треба упућивати на коришћење едукативних софтвера и апликација за увежбавање основних рачунских операција. Решавање задатака у реалистичним и проблемским ситуацијама је контекст за утврђивање и проширивање знања освојствима рачунских операција и примени аритметичких правила као олакшици у рачунању. Зависност резултата од промене компоненти операција, као важна особина, обрађује се кроз примере у циљу стицања функционалних знања. Симболички запис аритметичких правила се не ради у трећем разреду.

	Ученике треба навикавати да, пре израчунавања, процењу ју вредности бројевних израза. То је вештина која им помаже да уоче да су направили грешку приликом рачунања и има примену у свакодневном животу (нпр. процена рачуна у продавници, процена потребне количине материјала и слично). Процењивање вредности израза заснива се на познавању својстава аритметичких операција и зависности резултата од промена компоненти операција. Посебна пажња се поклања вези операција и зависности резултата од промена компоненти као основе за решавање једначина и неједначина. Решавају се једначине облика $a + x = b$, $a - x = b$, $x - a = b$, $a \cdot x = b$ на основу веза операција сабирања и одузимања и множења и дељења. Подстиче се навика провере решења и анализа „логичности” решења с обзиром на контекст проблема. Решавају се неједначине облика: $a \pm x < b$, $a \pm x > b$, $x - a < b$, $x - a > b$. Бирати примере неједначина код којих је лако сагледати скуп решења (погађањем или коришћењем табела). Увести начин записивања решења уз коришћење симбола, $\{$ и $\}$. Визуелизација бројева и својстава аритметичких операција на бројевној правој или као површи одговарајућих димензија припрема је за геометријско решавање аритметичких проблема. Овакве активности доприносе развоју способности математичког моделовања, примене математике у решавању проблема из реалних животних ситуација или других предметних области. У том смислу, решавање текстуалних задатака није значајно само као контекст за увежбавање техника рачунања већ и за уважавање значаја математичких знања у свакодневним животним ситуацијама. Поред текстуалне форме задавања задатака, потребно је код ученика развијати способност уочавања проблема анализом ситуације задате сликом, табелом или графиком (стубичастим дијаграмом и сликовним дијаграмом у коме један симбол може представљати више од једног објекта). У овим примерима, од посебног значаја је селекција значајних информација за решавање проблема и уочавање односа између познатих и непознатих компоненти. Бирање задатака у складу са принципом поступности оснажиће ученике у решавању проблема у којима је критичан корак формирање математичког записа (израза или једначине) на основу проблемске ситуације. Усмено и писмено образлагање поступка решавања задатка помаже ученицима у развијању способности математичко логичког резоновања и математичке комуникације. Даље се развија појам разломка, увођењем разломака облика $\frac{a}{b}$ (у оквиру бављења разломцима ученици анализирају и креирају визуелне представе разломака и упоређују разломке са истим имениоцем). Бољем разумевању појма разломка доприносе практичне активности деобе и спајања, лепљења и сечења погодног дидактичког материјала. Уводи се децимални запис броја у контексту мерења дужине, при чему се бирају искључиво случајеви где је резултат децимални број са једном децималом. Скуп римских цифара се проширује цифрама D и M чиме се омогућава записивање бројева до 1.000 римским цифрама. Пре увођења нових цифара потребно је обновити римске цифре из претходног разреда и концепт записивања и читања бројева записаних римским цифрама. Увођењем ове две цифре, заокружује се целина и ученици ће, када упознају бројеве веће од 1.000, бити у стању да користе римске цифре и за записивање година.
МЕРЕЊЕ И МЕРЕ	У оквиру ове теме упознају се стандардне мерне јединице за мерење масе (kg, g, t), времена (деценија, век, секунд), дужи- не (mm, km) и запремине течности (l, dl, cl, ml, hl). За усвајање основних знања о мерама и јединицама мере потребно је користити очигледна средства и давати ученицима да процењују и мере различите предмете из окружења. Важно је да ученици овладају претварањем мерних јединица из већих у мање и обрнуто, као и претварањем вишеименованих у једноименоване и обрнуто. Ученици се упознају са концептом мерења површине геометријских фигура без увођења стандардних једница за мерење површине. Са ученицима се решавају једноставнији проблеми у којима је потребно

	поплочати одређену површину различитим задатим геометријским фигурама (правоугаоник, квадрат и троугао). Задаци у реалном контексту основа су за бављење овим садржајима. Више именовани бројеви као резултат мерења дужине пружају контекст за увођење децималног записа броја, при чему се раде само случајеви записа са једним децималним местом . Полази се од сазнања да је дециметар десети део метра и да се зато може записати да је $1 \text{ dm} = 0,1\text{m}$.
--	---

Математичке садржаје треба повезивати са садржајима и активностима других предмета . Одређени број часова на крају школске године треба одвојити за систематизацију и повезивање градива. На овим часовима треба задавати текстуалне, проблемске задатке, задатке са геометријским приказом аритметичких задатака, текстуалне задатке у којима су дати и подаци који нису битни за решавање задатка, логички задаци са одричним реченицама. Циљ оваквих часова је да се утврди и повеже градиво, да се код ученика развија способност решавања проблема и логичко-комбинаторно мишљење.

Допунска настава из математике— годишњи фонд часова 18.

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
- прочита,запише и упореди бројеве прве хиљаде и прикаже их на бројевној правој; - прочита број записан римским цифрама и напише дати број римским цифрама (до1.000); - изврши четири основне рачунске операције, писмено и усмено (до1.000); - подели број бројем прве десетице, са и без остатка, и провери резултат; - процени вредност израза са једном рачунском операцијом; - израчуна вредност бројевног израза са највише три рачунске операције; - одреди десетице и стотине најближе датом броју; - реши једначину са једном рачунском операцијом; - одреди и запише скуп решења неједначине са сабирањем и одузимањем;	БРОЈЕВИ	Бројеви прве хиљаде. Сабирање и одузимање (усмени и писмени поступак). Множење једноцифреним бројевима и бројем 10 и дељење бројевима прве десетице са и без остатка (усмени и писмени поступак). Зависност резултата од промене компонената. Једначине облика: $a + x = b$, $a - x = b$, $x - a = b$, $a \times x = b$. Неједначине облика: $a \pm x < b$, $a \pm x > b$, $x - a < b$, $x - a > b$. Римске цифре D, M. Упоредивање разломака са једнаким имениоцима. Децимални запис броја са једном децималом.
		Узајамни положаји правих (паралелне праве и праве које се секу). Угао, врсте углова. Троугао,

- реши проблемски задатак користећи бројевни израз или једначину;
- уочи делове целине и запише
разломке облика $\frac{m}{n}$ ($m \leq n \leq 10$);
- упореди разломке облика $\frac{m}{n}$ са
- упореди разломке облика са једнаким имениоцима;
- резултат мерења дужине запише децималним бројем са једном децималом;
- уочи и речима опише правило за настајање бројевног низа;
- чита и користи податке представљене табеларно или графички (стубичасти дијаграм и сликовни дијаграм);
- црта паралелне и нормалне праве, правоугаоник и квадрат;
- конструише троугао и круг;
- именује елементе угла, правоугаоника, квадрата, троугла и круга;
- разликује врсте углова и троуглова;
- одреди обим правоугаоника, квадрата и троугла, применом обрасца;
- опише особине правоугаоника и квадрата;
- преслика геометријску фигуру у квадратној или тачкастој мрежи на основу задатог упутства;
- користи геометријски прибор и софтверске алате за цртање;
- чита, упореди и претвара јединице за мерење дужине, масе, запремине течности и времена;
- упореди величине (дужина, маса, запремина течности и време);
- измери површину геометријске фигуре задатом мером (правоугаоником, квадратом и троуглом);

ГЕОМЕТРИЈА

МЕРЕЊЕ И МЕРЕ

врсте троуглова. Кружница и круг.

Правоугаоник и квадрат.

Обим троугла, квадрата и правоугаоника.

Цртање паралелних и нормалних правих помоћу лењира. Конструкције троугла и кружнице.

Пресликавање геометријских фигура на квадратној мрежи.

Мерење масе (kg, g, t).

Мерење времена (деценија, век, секунд).

Мерење дужине (mm, km).

Мерење запремине течности (l, dl, cl, ml, hl).

Мерење површине геометријских фигура задатом мером

примењује концепт мерења у једноставним реалним ситуацијама .		
---	--	--

Назив предмета	ПРИРОДА И ДРУШТВО	
Циљ	Циљ учења Природе и друштва јесте упознавање себе , свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему	
Годишњи фонд часова	72 часа	

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ
– идентификује облике рељефа и површинских вода у свом крају; – одреди положај задатог објекта у односу на истакнуте облике рељефа и површинске воде у свом крају ; – илуструје примерима како рељеф и површинске воде утичу на живот људи у крају ; – примени правила друштвено прихватљивог понашања поштујући права, обавезе и различитости међу људима ; – повеже различита занимања и делатности са потребама људи у крају у коме живи; – повеже врсте и значај саобраћаја у свом крају са потребама људи; – примени правила безбедног понашања у саобраћају ; – разликује чврсто , течно и гасовито стање воде у природи и свакодневном животу ; – повеже температурне промене са променама запремине и	МОЈ КРАЈ	Природа, човек, друштво	Облици рељефа: узвишења (подножје, стране, обронци, врх), равнице и удубљења. Рељеф у мом крају. Површинске воде: река и њене притоке (лева и десна обала); бара и језеро. Површинске воде у мом краја. Групе људи: становници и народи краја (права и обавезе; обичаји; суживот). Производне и непроизводне делатности и њихова међузависност. Село и град, њихова повезаност, зависност и међуусловљеност. Значај и улога саобраћаја. Путнички, теретни и информациони саобраћај. Безбедно понашање ученика на саобраћајницама у крају. Опрема за безбедну вожњу ролера, тротинета и бицикла. Течно, гасовито и чврсто стање воде. Кружење воде у природи. Промене при загревању и хлађењу ваздуха (промена температуре, запремина и кретање ваздуха). Мерење температуре воде, ваздуха и тела. Услови за живот, ланац исхране и међусобни утицаји у

кретања ваздуха; – очита вредности температуре воде , ваздуха и тела помоћу термометра ; – прикаже везе међу живим бићима у различитим животним заједницама помоћу ланаца исхране ; – илуструје примерима одговоран и неодговорано однос човека према животној средини ; – примени поступке (мере) заштите од заразних болести ; – се оријентише у простору помоћу компаса и оријентира из природе/окружења; – опише пут којим се може стићи од једне до друге тачке помоћу плана насеља ; – идентификује географске објекте у свом крају користећи географску карту Републике Србије ; – користи временске одреднице (година, деценија, век) у свакодневним ситуацијама и приликом описивања догађаја из прошлости ; – прикупи и представи податке о прошлости породице и краја ; – повеже јачину деловања на тело са његовим пређеним растојањем ; – доводи у везу брзину падања тела са његовим обликом ; – разликује природне и вештачке изворе светлости ; – повеже промену величине и положаја сенке са променом положаја извора светлости ; – повеже промену јачине звука са променом удаљености од			животним заједницама: • Копнене животне заједнице: шуме, ливаде и пашњаци; • Водене животне заједнице: баре, језера и реке. Култивисане животне заједнице: воћњаци, повртњаци, њиве и паркови. Значај и заштита земљишта и копнених животних заједница. Значај и заштита вода и водених животних заједница. Животне заједнице у мом крају и човеков однос према њима. Начини преношења и мере заштите од заразних болести (грип, заразна жутица, варичеле) и болести које преносе животиње (крпељи, вашке).
		Оријентација у простору и времену	Главне стране света. Умањено приказивање објеката и приказивање из „птичије” перспективе . План насеља. Географска карта Републике Србије: картографске боје, картографски знаци). Мој крај на географској карти Републике Србије. Временске одреднице (датум, година, деценија и век)..
		Прошлост	Историјски извори (материјални, писани и усмени). Садашњост, прошлост, будућност: догађаји, људи и промене у мом крају. Породична прошлост (преци и потомци) изнаменити људи краја. Начин живота данас и у прошлости – занимања, одевање, исхрана, дечије игре.
		Кретање	Кретање тела по путањи (праволинијско и криволинијско). Утицај јачине деловања на пређено растојање тела. Дејство Земљине теже – падање тела. Утицај облика тела на

његовог извора; – разликује повратне и неповратне промене материјала; – уочи сличности и разлике међу течностима – тече,променљивост облика; провидност, боја,густина; – одабере материјале који по топлотној проводљивости највише одговарају употреби у свакодневном животу ; – објасни како рециклажа помаже очувању природе ; – изведе једноставне огледе / експерименте и повеже резултат са објашњењем/закључком; – сарађује са другима у групи на заједничким активностима; – представи резултате истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена,PowerPoint презентацијом и/или цртежом и др) ; повеже резултате рада са уложеним трудом .			брзину падања. Извори светлости (природни и вештачки). Како настаје сенка – облик и величина сенке. Кретање производи звук: треперење затегнуте жице, гласних жица; различити звуци у природи. Звук као информација. Зашти- та од буке. Промене материјала: повратне (истезање, савијање, ширење/ скупљање; испаравање, кондензовање, топлење/очвршћавање) и неповратне (сагоревање, рђање). Сличности и разлике међу течностима (вода, уље, детергент за прање судова, мед, млеко, сок од лимуна). Вода и друге течности као растварачи. Зависност брзине растварања од уситњености материјала, температуре течности и мешања. Топлотна проводљивост материјала. Ваздух као топлотни изолатор у природи и свакодневном животу (крзно и перје; слојевито облачење, вунене рукавице, грађевински блокови, термос-боца). Значај рециклаже. Разврставање отпада од пластике, стакла, папира, метала. Рационална потрошња. Међусобни утицај човека и окружења (начин на који човек мења окружење), утицај на здравље и живот кроз правила понашања који доприносе одрживом развоју.
---	--	--	--

Кључни појмови садржаја: крај, човек, животне заједнице, оријентација у времену и простору, прошлост краја, кретање, материјал

Компетенције: Компетенција за учење, комуникација,сарадња,рад са подацима и информацијама, решавање проблема, брига о здрављу, еколошка компетенција, дигитална

Исходи воде развијању следећих стандарда:

ПД. 1.5.1. зна које друштвене групе постоје и ко су њихови чланови

ПД. 1.5.2. зна основна правила понашања у породици, школи и насељу

ПД. 1.5.3. зна које људске делатности постоје и њихову улогу

ПД. 1.5.4. зна који су главни извори опасности по здравље и живот људи и основне мере заштите

ПД 1.3.4 зна основна својства материјала: тврдоћа, еластичност, густина, растворљивост, провидност, намагнетисаност

ПД 1.3.5. зна да својства материјала одређују њихову употребу и препознаје примере у свом окружењу

ПД 1.3.6 зна промене материјала које настају због промене температуре услед механичког утицаја и деловања воде и ваздуха

ПД 1.5.5. зна поступке за очување и унапређивање људског здравља

ПД 1.6.2. зна основне типове насеља и њихове карактеристике

ПД 1.6.3. зна географски положај и основне одреднице државе Србије : територија, границе, главни град, симбол, становништво

ПД.2.5.1. зна које су улоге различитих друштвених група и њихових чланова

ПД.2.5.2. зна која су права и обавезе чланова у различитим друштвеним групама

ПД.2.5.3. разуме повезаност и међузависност различитих људских делатности

ПД.3.5.1. разуме заједничке карактеристике друштвених група и разлике међу њима

ПД.3.5.2. разуме да се права и обавезе чланова друштвених група међусобно допуњују

Оријентација у времену и простору

ПД 1.4.1 уме да препозна кретање тела у различитим појавама

ПД. 1.4.2. зна помоћу чега се људи оријентишу у простору: лева и десна страна, стране света, адреса, карактеристични објекти

ПД 1.4.3 уме да одреди стране света помоћу сунца

ПД. 1.4.4. зна јединице за мерење времена: дан, недеља, месец, година, деценија и век

ПД. 1.4.5. уме да прочита тражене информације са часовника и календара

ПД 2.4.2 зна да кретање тела зависи од силе која на њега делује, врсте последице и облика тела

ПД 2.4.3 уме да пронађе тражене улице и објекте на плану насеља

ПД 2.4.4 уме да пронађе основне информације на географској карти Србије

ПД 2.4.5. уме да пронађе и упише тражене информације на ленти времена

ПД 3.4.1 уме да чита географску карту примењујући знања о странама света и значењу картографских знакова

ПД 1.1.1 прави разлику између природе и производа људског рада

ПД. 1.1.2. зна ко и шта чини живу и неживу природу

ПД. 1.1.3. зна заједничке карактеристике живих бића

ПД. 1.1.4. уме да класификује жива бића према једном од следећих критеријума: изгледу, начину исхране, кретања и размножавања

ПД. 1.1.5. препознаје и именује делове тела живих бића

ПД 1.1.6 разликује станишта према услова живота и живим бићима у њему

ПД. 1.3.1. зна основна својства воде, ваздуха и земљишта

1ПД 1.3.2 зна да су вода у природи, ваздух и земљиште састављени од више материјала

1ПД. 1.6.1. зна основне облике рељефа и површинских вода

1 ПД 1.6.2 зна основне типове насеља и њихове карактеристике

1 ПД 1.6.3 з а географски положај и основне одреднице државе Србије

1ПД 1.6.6 зна шта су историјски извори и именује их

1ПД 1.2.1 препознаје и именује природне ресурсе

1ПД. 1.2.3. разликује повољно и неповољно деловање човека по очување природе

ПД.2.1 . 1 . разуме повезаност живе и неживе природе на очигледним примерима

1 ПД.2.1.2. зна основне разлике између биљака, животиња и људи

I ПД.2.1.3. примењује вишеструке критеријуме класификације живих бића

1 ПД.2.1.4. зна улогу основних делова живих бића

1 ПД 2.1.5 разуме повезаност услова живота и живих бића у станишту

1ПД 2.1.6 разме међусобну зависност живих бића у животној заједници

1 ПД.2.3.1. зна сложенија својства воде и ваздуха: агрегатно стање и кретање

1ПД 2.3.2 зна да су различита својства воде, ваздуха и земљишта последица њиховог различитог састава

1ПД 2.3.3 разликује материјале који су добри проводници топлоте и електрицитета од оних који то нису

1ПД 2.3.5 разликује повретне и неповратне промене материјала

1ПД 2.2.3 зна основне мере заштите живе и неживе природе као природних ресурса

1 ПД.2.2.4. зна шта је добробит животиња и поступке којима се она штити

1ПД 2.6.1 препознаје и именује облике рељефа и површинских вода у свом месту и у околини

1ПД 2.6.2 зна основне облике рељефа и вода у држави Србији

1ПД 2.6.5 уочава сличности и разлике између начина живота некад и сад

ПД.3.1.1. разуме повезаност живе и неживе природе на мање очигледним примерима

1 ПД.3.1.2. разуме функционалну повезаност различитих делова тела живих бића

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ОБЛАСТ/ТЕМА		НАЧИНИ И ПОСТУПЦИ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
МОЈ КРАЈ	Природа, човек , друштво	Тема Природа, човек, друштво бави се узајамним дејством природних и друштвених фактора у окружењу. У том смислу креће се од облика рељефа и површинских вода у крају. Ови појмови су познати ученицима из претходних разреда, али се

		сада изучавају у ширем простору, уз додавање нових сегмената који се од- носе на елементе узвишења (подножје, стране, обронци, врх) и одређивање десне и леве обале текућих вода у циљу оријентације у простору. Кроз исходе учења и препоручене садржаје јасно је видљива потреба разматрања утицаја географских фактора на начин живота људи (људи су се насељавали тамо где су имали повољне географске услове, плодно земљиште и воду, правили су утврђења на узвишењима и сл.). Специфичност краја чине и групе људикоји у њему живе (становници и народи краја). У том смислу наставља се разматрање дуализма права и обавеза, али сада становника краја, уз упознавање обичаја других народа у крају, а све у циљу хармоничног суживота. Разматрања започета у другом разреду кроз типологију насеља (село, град), сада се настављају разматрањем повезаностиселаиграда, њиховезависностиимеђуусловљености кроз различите послове којима се баве становници унасељима краја. Ово представља и основу за прво груписање сличнихпослова (којима се задовољавају животне потребе људи у крају) у делатности (пољопривреда, образовање, здравство и сл.). У контексту поменутих делатности уводи се и појам саобраћаја и његове улоге у превозу путника и терета, односно преносу информација. И даље се ради на оспособљавање ученика за безбедно учешће у саобраћају (на саобраћајницама у крају). Садржаји о својствима воде проширују се на различита агрегатнастањаоветечности, као и на упознавање ученика са процесом који обједињује сва три стања воде – кружењем воде у природи. Разматрају се и промене које настају при загревању и хлађењу још једног елемента неживе природе – ваздуха. У том смислу, путем једноставних практичних активности ученици уочавају да се ваздух на топлоти шири, а на хладноћи сабија (промена запремине), што у природи доводи до кретања ваздуха, односно ветра. Услови за живот (сунце, вода, ваздух и земљиште) сада се уводе у новом контексту, као специфични услови за живот у животним заједницама (копненим и воденим). Уводи се појам ланац исхране као основни однос међу живим бићима у животним заједницама, ослањајући се на сазнања из другог разреда о подели животиња према начину исхране. Посебну пажњу треба дати животним заједницама специфичним за крај у коме ученици живе, као и њиховој заштити. Садржаји о човеку, односно о људском телу сада се односе на уобичајене заразне болести деце (грип, заразна жутица, варицеле) које се лако шире у колективу, као и болести које преносе животиње (крпељи, вашке). Акценат је на упознавању ученика са основним мерама заштите против ових болести и одговорном односу према сопственом здрављу и здрављу људи из окружења (на пример, не треба долазити у школу уколико смо болесни ради сопственог здравља и очувања здравља осталих ученика и запослених у школи).
	Оријентација у простору	Тема Оријентација у простору и времену односи се на оспособљавање ученика за оријентацију у простору и на доведује са на начине оријентисања из прва два разреда (оријентација у насељу помоћу карактеристичних објеката и адресе). У трећем разреду уводи се оријентација помоћу главних страна света. Акценат је на оспособљавању ученика да одреде стране света помоћу компаса, Сунца и оријентира из природе/окружења (маховине, годови на пању, цркве и сл.) у складу са оним што је доступно у окружењу у коме ученик живи. Препоручљиво је да ученици спознају простор непосредним

		посматрањем, шетњом по насељу и околини или кретањем превозним средствима, односно да се ови исходи учења и настави садржаји реализују у ванучионичком окружењу. У трећем разреду започиње процес картографског описмењавања. Оспособљавање ученика да разумеју информације приказане на географској карти засновано је на три изазова које је потребно превазићи : однос величине простора на карти у односу на величину реалног простора на географској карти приказ реалног простора је вишеструко умањен ; перспектива из које су приказани објекти на географској карти („птичија перспектива”) ; овладавање новим „језиком” кроз разумевање значења боја и симбола помоћу којих су приказани реални географски објекти на карти. Да би лакше разумели како се објекти приказују на карти, препоручљиво је помоћу једноставних активности показати шта је умањено приказивање објеката и приказивање из „птичије” перспективе. Потреба за умањењем површина које се преносе на папир је блиска ученицима, јер на цртежима на којима приказују, на пример, природу у јесен умањују природне величине (бића, предмете...) до величине формата папира. У том смислу, а ускладу и са оним што се ради на Математици, учитељ може планирати умањено приказивање предмета правилних облика изнепосредног окружења ученика у размери 1:10 (на пример, школска клупа је димензија 120 x 60 cm, када је умањимо 10 пута, ученици у свескама цртају правоугаоник димензија 12 x 6 cm). На сличан начин, али на папиру већег формата може се представити план учионице. Препоручљиво је за ове активности изабрати такве предмете које ученици могу посматрати „одозго” како би стекли увид, на пример, зашто школска клупа на умањеном приказу учионице има изглед правоугаоника, резач у облику ваљка има изглед круга и сл. На сличан начин може се израдити макета насеља а затим је ученици могу посматрати (и фотографисати) из „птичије перспективе” како би уочили како из ваздуха изгледа то насеље, а затим се та фотографија може лако „превести” у скицу плана тог насеља. Уколико постоје техничке могућности, за приказивање познатог окружења из различитих перспектива (реални, фотографски приказ, картографски приказ) може послужити апликација Google Maps. Прва карта са којом се ученици сусрећу је план насеља у коме они живе. Креће се од оспособљавања ученика да пронађу улицу или објекат на плану насеља, опишу пут којим се може стићи од једне до друге тачке помоћу плана насеља, што ће у будућности довести до крајњег циља – оријентисања помоћу плана насеља тако да се дође од једне до друге локације у насељу. Након плана насеља, ученици су спремни да разумеју апстрактнији приказ (често потпуно непознатог) простора, односно опште географску карту. У трећем разреду креће се од посматрања краја у коме ученик живи на географској карти Србије. Дакле, полазиште је простор који је ученицима познат, па они могу да успоставе везу између опаженог окружења и
--	--	--

		његовог графичког приказа на географској карти. Оспособљавање ученика да разумеју географски карту подразумева сусрет ученика са трећим изазовом—значењем картографских боја (облици рељефа и површинске воде) и картографских знакова. Није потребно оптерећивати ученике учењем напамет изгледа и значења картографских знакова, већ је препоручљиво користити легенду у функцији трагања за њиховим значењем. Методички приступ географској карти треба да се креће у правцу третирања карте као извора информација ,а не да карта буде место на коме ученици само показују задате географске појмове. У том смислу се ученику може задати, на пример, да помоћу географске карте одреди положај свога краја у Србији у односу на главни град Републике Србије. Када ученик наводи шта све може да сазна о одређеном простору посматрајући географску карту тог простора и легенду која се на њој налази, треба га подстицати да у том приказу користе и знања о странама света . Увођење временских одредница надовезује се на оне које су већ уведене у прва два разреда и проширује се новим одредницама деценија и век. Као и у претходним разредима, нове временске јединице уводе се тако да се мањом (већ познатом) мерном јединицом објашњава већа (нова) мерна јединица .Ученике треба стављати у ситуацију да користе наведене временске одреднице (посебно годину, деценију и век) у свакодневним ситуацијама и приликом описивања догађаја из прошлости.
	Прошлост	Тема Прошлост започиње у трећем разреду увођењем историјских извора као основних извора сазнања о прошлости. У том смислу, увођење поделе историјских извора (материјални, писани и усмени) није само себи циљ, већ указује на различите изворе информација о прошлим временима. Ученици упознају историјске изворе и истражују теме из породичне и прошлости краја за које су заинтересовани. Када је реч о породичној прошлости, продукт истраживања може да буде приказ породичног стабла, уз увођење значења појмова преци и потомци. У том смислу, ученик користећи породично стабло описује ближе чланове породице из „угла” предака и потомака (Мој деда је предак мог тате. Тата је дедин потомак. Ја сам татин, мамин, бабин, дедин потомак). Прошлост краја се истражује у односу на специфичности краја у коме ученици живе, на значајне догађаје за становнике тог краја (о којима често сведоче и споменици), и знамените људе који су рођени или живели у том крају. Истражују се ученицима блиске и релевантне теме из свакодневног живота (на пример, занимања људи у крају, одевање, исхрана, дечије игре) уз стално поређење начина живота у прошлости и садашњости (као ученицима блиске и познате). Није потребно да се истраже сви наведени аспекти свакодневног живота него они за које су ученици највише заинтересовани и за које постоје доступни историјски извори примерени ученицима овог узраста. Податке прикупљене малим историјским истраживањима ученик може да представи на неки од начина које одабере (усмено, помоћу ленте времена, породичног стабла, презентације, постера...).
	Кретање	Тема Кретање представља сегмент о коме ученици имају богато искуство, а задатак наставника је да та несистематизована, искуствена знања буду структурисана и освешћена и да омогуће ученику боље спознавање света који их окружује. Ученици препознају и наводе примере за различите облике кретања тела према њиховој путањи –

		праволинијско и криволинијско. Истраживање утицаја јачине деловања на пређено растојање тела природно се реализује кроз практичну активност (експеримент). Утицај јачине деловања разматра се кроз удаљеност коју тела прелазе (као и у другом разреду), при чему је пожељно укључити не само процену растојања, већ и њено прецизно мерење уз коришћење мерних јединица за дужину које су уведене у математици у другом разреду. Уводи се и падање као специфичан начин кретања тела условљен дејством Земљине теже, чему се приступа феноменолошки, без улажења у детаљнија објашњења. Посебну пажњу потребно је обратити на испитивање утицаја облика тела на брзину падања практичним проверавањем брзине падања два тела који имају све исте карактеристике (материјал, маса), осим облика (на пример, згужван и исправљен папир). Још један аспект кретања представљају садржаји о светлости и звуку. Светлост се изучава из два аспекта: извори светлости (природни и вештачки) и сенка (облик и величина сенке). Ученици треба да разликују природне и вештачке изворе светлости, као и да путем практичне активности уоче повезаност промене величине и положаја сенке са променом положаја извора светлости (природног или вештачког). Такође, ученици се упознају са различитим изворима чијим покретањем (треперењем) настаје звук – треперење затегнуте жице, гласних жица; различити звуци у природи (звук инсеката, фијукање ветра и сл.). Звукови се истражују из два аспекта – информативног (на основу звука знамо од кога/чега потиче и оријентишемо се на основу те информације) и безбедносног (звуци који упозоравају, заштита од буке). Пожељно је организовати практичне активности (огледе) којима се доказује да се јачина звука мења са променом удаљености од извора звука, што је посебно важно из безбедносних разлога.
	Материјали	Исходи учења и садржаји који се односе на промене материјала фокусирани су на уочавање повратних (истезање, савијање, ширење/скупљање; испаравање, кондензовање, топљење/очвршћавање) и неповратних (сагоревање, рђање) промена материјала. Наведене промене не треба учити напамет већ подстаћи ученике да их уоче у свакодневном животу и/или помоћу огледа. Разликовање неповратних од повратних промена материјала своди се на настајање или ненастајање материјала који имају другачија својства након механичког или топлотног деловања. У прва два разреда једина течност која је изучавана била је вода. Сада се уводи први општији појам – течност. Приликом практичног истраживања користе се течности које су безбедне за ученика и лако доступне (вода, уље, детерџент за прање судова, мед, млеко, сок од лимуна). У овом смислу, у фокусу је уочавање сличности и разлика између воде и других течности (тече, променљивост облика; провидност, боја, густина). Посебно се истражује својство течности као растварача. Путем експеримента испитује се зависност брзине растварања од уситњености материјала, температуре течности и мешања. Ову активност најлакше је урадити на примеру воде. Топлотна проводљивост материјала представља нови аспект изучавања материјала. На примеру свакодневних активности и претходних искустава, ученици класификују и бирају материјале који по топлотној проводљивости највише одговарају одређеној употреби (металне шерпе за кување, дрвене клупе за седење у парку и сл.). У овом смислу, разматра се и ваздух као

		топлотни изолатор у природи и свакодневном животу (крзно и перје животиња; слојевито облачење, вунене рукавице, грађевински блокови, термос-боца). Исходи учења и садржаји о материјалима завршавају се упознавањем ученика са значајем рециклаже, као и потребом разврставања отпада од пластике, стакла, папира и метала. У складу са овим, повезана је и проблематика рационалне потрошње материјала и предмета која подразумева подстицање ученика да дају предност употреби: производа који се вишеструко користе у односу на производе за једнократну употребу, као и рециклираних и производа који могу да се рециклирају. Проблематика одрживог развоја приметна је и кроз указивање на међусобне утицаје човека и окружења кад год је то могуће и актуелно у конкретним условима у којима се реализује настава. Пуно разумевање концепта одрживог развоја могуће је тек на каснијем узрасту ученика, али је потребно да се континуирано развија, и то не само на нивоу знања, већ првенствено на нивоу развијања вредности, ставова и навика. На тај начин се утиче на развој ставова важних за опстанак и будућност. Приликом изучавања природних и друштвених феномена нужно је и даље примењивати истраживачки приступ и оспособљавати ученике за различите начине прикупљања података о окружењу, њихову анализу, сврставање у групе и категорије по различитим карактеристикама, вођење белешки и закључивање. Учествовање у једноставним огледима/експериментима који се реализују на основу упутства – индивидуално, у пару или групи, усложњава се кроз повезивање резултата огледа/експеримента са објашњењем или закључком. Значајно је радити на оспособљавању ученика да јасно презентује резултате својих истраживања на начин који је примерен проблему који се истражује и интересовању ученика (писано, усмено, помоћу ленте времена, Power Point презентацијом и/или цртежом и др.).
--	--	---

Назив предмета	ЛИКОВНА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.
Годишњи фонд часова	72 часова

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:		
– поштује инструкције за припремање, коришћење, одржавање и одлагање	МАТЕРИЈАЛИ	Својства материјала. Својства материјала за ликовно

материјала и прибора; – повеже уметничко занимање и уметнички занат са одговарајућим продуктом; – преобликује, самостално или у сарадњи са другима, амбалажу и предмете за рециклажу мењајући им употребну функцију ; – изрази своје доживљаје, емоције, имагинацију изапажања одабраним материјалом, прибором и техникама ; – користи одабране податке и информације као подстицај за стваралачки рад ; – протумачи једноставне визуелне информације и поруке из свакодневног живота; – укаже на сличности и разлике које опажа у уметничким делима и традицији различитих народа; – изрази одабране садржаје изразом лица, положајем тела , покретима или кретањем ; – распореди облике, боје, линије и/или текстуре креирајући оригиналне композиције ; – разговара са вршњацима о доживљају простора, дизајна, уметничких и ученичких радова, уважавајући различитости ; – учествује у обликовању и уређењу простора у школи , код куће или у окружењу ; разматра, у групи, шта и како је учио/ла и где та знања може применити.		обликовање – тврдоћа, еластичност, растворљивост или постојаност (промене у току сушења, у контакту са светлошћу, у контакту са различитим супстанцама и подлогама...), материјали који могу да се користе као алатке (пера, крзно, длака, лишће, дрвца...). Из глед материјала – основне и изведене боје, природне и створене текстуре. Технике. Однос материјала, ликовне технике и идеје. Производи уметничких заната (накит, уметничке лутке, шешири, таписерије, ћилими, осликани текстил, собне светиљке и сенила, грнчарија, дуборез, гравуре...). Значај рециклирања, уметничка рециклажа.
	СПОРАЗУМЕВАЊЕ	Говор тела. Поглед, израз лица, држање тела, гест и кретање, однос вербалне и невербалне комуникације. Тумачење визуелних информација. Визуелне карактеристике биљака и животиња, знаци, симболи, униформе, заставе, ношње... Пејзаж, портрет, аутопортрет. Слика, текст, звук. Кратки анимирани филмови, рекламе, билборди... Лепо писање – плакат, позивнице, честитке...
	КОМПОЗИЦИЈА	Композиција. Дводимензионалне и тродимензионалне композиције, организација композиције, равнотежа. Орнамент. Традиционална и савремена употреба орнамената, симетрија.
	ПРОСТОР	Облици у простору. Непокретни објекти у отвореном и затвореном простору (споменици, уметничка дела, експонати...). Ком позиција у простору – поставка изложбе, уређење просторије, уређење школе, уређење околине у локалној заједници... Оптичке илузије на дводимензионалној подлози, специјални ефекти на сцени , у филмовима , игрицама... Кретање. Покрет и кретање у природи, окружењу и

Кључни појмови садржаја: простор, облик, линија, боја, текстура

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик развија креативан, радознао и истраживачки дух кроз упознавање и коришћење различитих уметничких медија и техника. Способан је и мотивисан да користи своје искуство, да експериментише и развија идеје кроз самосталан рад и рад у групи. Ученик развија машту и апстрактан начин размишљања који успешно примењује у различитим животним ситуацијама које захтевају креативна решења.

Уочава специфичности различитих уметничких дисциплина (визуелне, драмске, музичке...) али уочава и њихове заједничке принципе и сличности.

Ученик познаје и разуме вредност сопствене културе и културе других народа повезујући знања из различитих области или предмета. Знања и искуства стечена кроз предмет Ликовна култура (истрајност, упорност, стрпљивост) примењује у друштвеном животу и у даљем стручном усавршавању и професионалном развоју.

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Ученик кроз предмет Ликовна култура развија стваралачке способности, индивидуалну креативност и естетску осетљивост.

Компетенције: компетенција за комуникацију, естетичка компетенција, компетенција за рад са подацима и информацијама, компетенција за учење и компетенција за сарадњу.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ОБЛАСТ / ТЕМА	НАЧИНИ И ПОСТУПЦИ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
МАТЕРИЈАЛИ	Материјали, прибор, технике и савремена технологија су средства која се користе у процесу визуелног описмењавања. На-ставник кратко објашњава и показује како се припремају, користе, чисте, одлажу или преносе и пружа друге неопходне информације. Одабрани садржаји ове целине интегришу се са садржајима других целина. Својства материјала Ученици треба да добију само кључне информације о својствима материјала које користе. Ако користе употребљену амбалажу, материјале или објекте које су пронашли у природи потребно је да их, уз помоћ укућана, припреме пре доношења на час (прње, термичка обрада, дезинфиковање асепсолем, алкохолем... у зависности од материјала). У току године самостално припремају лепак или масу за обликовање од материјала који се користе у домаћинству (кукурузно брашно, кукурузни штирак, сода бикарбона, сирће, млеко, со, шећер...). Водене боје могу да направе од истрошених фломастера. Рецепти се могу пронаћи на интернету, наставник бира оне који одговарају узрасту ученика. Важно је и да сви ученици до краја првог циклуса развију навику да заједно распремају и чисте простор по завршетку рада. Имајући у виду да се технологија материјала развија великом брзином, наставник може да информише ученике о неким иновативним материјалима које користе дизајнери одеће, амбалаже, намештаја... На пример, материјал који се прави од папира и пластике (Partic), материјал који се прави од рециклиране одеће (варијанта материјала Karta-Pack)... Тростандардно (3D) штампање и паметни материјали могу да се помену у следећем разреду. Подела боја на основне

(примарне) и изведене (секундарне) односи се на пигментне боје за сликање. Ученици треба да знају да мешањем две основне боје у односу 1:1 неће увек добити тон који су очекивали, јер се материјал различитих произвођача разликује. Било би добро да истражују мешање боја тако што ће размењивати прибор/материјал. Није потребно да меморишу називе боја, јер школске боје или немају називе или се називи разликују од једног до другог произвођача, ученици сами истражују. Боје трећег реда (терцијерне) се објашњавају у четвртном разреду. Примарне и секундарне боје се повезују са природним и вештачким облицима, емоцијама, утисцима, простором... Наставник објашњава текстуру на најједноставнији начин (изглед површине материјала), иако објашњење неће бити потпуно. Ва жније је да се ученици не збуне и да искуствено истражују текстуру. Истражује се стварна (физичка) текстура материјала, која има изражене тактичне квалитете, а наставник планира више разноврсних задатака. На пример, ученици могу да компонују лепећи на картон лишће, комадиће чипке, текстил, канап, рафију..., да обложе рад алуминијумском фолијом за домаћинство, пажљиво трљајући тупим врхом оловке или прстима. Уколико немају фолију, могу да премажу рад белом бојом како би се фокусирали само на текстуру. Када вајају у меком материјалу треба да креирају текстуре плански (глачањем, урезивањем, утискивањем...). Наставник указује на то да понекад физичка текстура највише утиче на утисак о делу, нарочито када је реч о скулптури и дизајну ентеријера (показати примере). Визуелна текстура се још увек не објашњава, али се истражује искуствено – ученици могу да цртају текстуре разноврсним линијама, да осликају папир (разливањем боје, прскањем, дувањем кроз сламчицу...), да користе технике колаж, фротаж, гратаж, суминагаши или ебру.

Технике

На основу сопствене процене наставник у трећем или четвртном разреду објашњава да су акварел боја и папир материјали за ликовно обликовање, а акварел техника начин на који се тај материјал обликује. Ученици могу да испробају сликање акварел бојом на сувом папиру и сликање на влажном папиру. Уобичајено уче гваш технике (влажни нанос, полусуви нанос, испирање, гре- бање...) пре него што почну да користе темпере, али то није правило. У штампање графика се уводе прављењем импровизованих матрица. Најједноставнија се припрема на употребљеној стиропор (полистирен) тацни за паковање хране. На полеђини тацне цртеж се лако урезује фломастерима, а боја се наноси широком четком или комадићем чврстог картона. Осим оловкама и четкицама било би добро да цртају и импровизованим прибором (згужваним па- пиром/кесом/фолијом, гранчицама, боровим иглицама...), јер то помаже да „ослободе руку” и да боље организују композицију. Скулптуре могу да обликују од папира, картона, лако савитљиве жице, тканине, комбиновањем разноврсних материјала... Затим, од меких материјала: глинамола, школске глине, полимерне глине која се не пече („FIMO AIR”), „магичне глине” (пенаста глина са гранулама стиропора, кинетичка глина, „Mad Mattr”...) или масе коју су сами направили. Треба имати у виду следеће. Неке масе се споро суше, па је тешко пренети рад од школе до куће без оштећења. Боље је да не користе пластелин, јер има врста које се уопште не суше, као и миришљавих које садрже алергене. Неке масе не прљају руке и радну површину. Скулптуре се обликују белом масом или масом у боји природних материјала, а која може и да се „патинира” бојом.

Наставник може да покаже и корисне технике које нису кључне за достизање исхода. На пример, може да демонстрира како се од мараме или комада платна обликује торба/завезљај савијањем и везивањем („фурошики” техника), како се од омота за бомбоне обликују торбе, футроле..., како се плете прстима, како се обликују корпе од папира, како се савијају оригами фигуре, како се пакују поклони, како се савијају украсне машине, како се праве лампиони, како се праве/декоришу сенила... Ученици могу да вежбају те технике и код куће, али је важно да на часу осмисле или договоре намену тих радова (украс за собу, украс за учионицу/ школу, лични предмет, поклон за некога, радови за школски продајни сајам...).

	Ученици упознају неколико уметничких заната које наставник бира у складу са темама и задацима које је планирао, локалном традицијом или интересовањима ученика. Одабрани садржаји се интегришу са одговарајућим садржајима овог и других програма. Учење може да се реализује у одабраном етнографском музеју. Уколико наставник планира радионицу или пројекат који укључује прављење уметничких рукотворина у школи препорука је да се користи материјал за рециклажу. Уметничка рециклажа је важна тема. Наставник може да покаже примере уметничких пројеката у нашој земљи, као што су: „Убади лименку доврши скулптуру”, скулптура „Ћубровиште са Великог ратног острва” (Београд), „Еко-мрав” (Суботица), „Птица робот” (Бор, Београд)... и примере уметничких дела направљених од предмета за рециклажу (на пример, унети у претраживач називе уметничких група: „FigJamStudio”, „Skeleton Sea” или „Guerra de la Paz” и имена уметника: Aurora Robson, Subodh Gupta, Moaffak Makhoul или Sean E. Avery). Школе које имају средстава и планирају набавку дигиталне технологије треба да имају у виду и ону која одговара настави Ликовне културе. На пример, мултимедијална лабораторија „i-Theatre” произвођача „Edutech” погодна је за интегрисану наставу Српског језика и Ликовне културе у првом циклусу. Дигиталне табле за цртање произвођача „Wacom”, као и ајпед таблети (iPadPro) подржавају стваралачки рад. Интерактивна школска табла „SMART Board” са пројектором (на пример, серија 7000) има вишеструку намену (проучавање ликовног језика, компоновање, лоцирање уметничких дела...). У школама које имају савремену опрему и средства, ученици треба да уче о заштити здравља и правилној употреби уређаја, као и о значају сарадње са школама које немају такве услове. У школама које не могу да набаве одговарајућу опрему и средства, ученици могу да користе помагала која се једноставно праве. На пример, када се настава одржава у учионицама опште намене које немају одговарајуће столове ученици могу да направе од картона стони „штафелај” (унети у претраживач: „DIY cardboard easel”). „Светлосне столове” као што је, на пример, APH Light Box наставници могу да направе у сарадњи са родитељима (унети у претраживач: „DIY light tablet tutorials”). Све одабране садржаје је потребно повезати са причом о томе како се развијају креативне идеје, односно шта све може подстаћи (мотивисати) визуелне уметнике (и ученике) да стварају. Како би се освестио процес развијања идеја, наставник може да зада ученицима једноставну вежбу – да три пута преобликују исти троугао тако да креирају три различита сложена облика из маште. Вежба може да се понови са другим обликом, мрљом или шаром. Ученици треба да знају и то да савремена технологија утиче на начин изражавања визуелних уметника. Наставник може да покаже један очигледан пример (унети у претраживач име графичког дизајнера: Canion Shijirbat или Шижирбат –финал).
Споразумевање	Циљ учења предложених садржаја је оспособљавање ученика за правилну, учтиву, добронамерну, ефектну и ефикасну комуникацију. Говор тела Предложене вежбе су фокусиране на невербално изражавање мимиком и телом. Наставник објашњава да се и без говора, лицем и телом, може пренети порука, испричати прича или насликати слика. Као пример може да послужи инсерт наступа мађарске трупе „Attraction” (унети у претраживач: Attraction Shadow Theatre Group). Уколико ученици до трећег

разреда нису вежбали пантомиму треба да почну од читања израза лица и изражавања емоција. Затим, да тумаче и изражавају поруке које шаљемо неким опште познатим (у нашој култури) гестом или држањем тела (стани, крени, приђи, слажем се, нећу, извини и сл.) и неке једноставне радње (чисти метлом, свира...). Ученици који су то већ радили вежбају невербално исказивање неке ситуације (на пример, сусрет два пријатеља, пробирљиви купац и сл.). Важно је да сви ученици буду укључени да би се ослободили треме и несметано развијали креативност, заједништво и међусобно уважавање. Ако је потребно, ученици могу да погледају и неки смешан снимак (на пример, унети у претраживач: Mr. Bean's Holiday Dance Scene). Наставник повезује одабране вежбе са одговарајућим садржајима овог и других програма (имајући у виду да се програмски циљеви и методика разликују). На пример, може да формира тимове и подели задужења – док неки чланови тима глуме или рецитију, други их прате покретима, мимиком или „специјалним ефектима” (осветљавају глумце, померају делове сценографије, формирају облик рукама или телима, производе звучне ефекте...).

Тумачење визуелних информација

Тумачење визуелних информација је континуирана активност која се не планира као посебан час, већ као део задатака. Предложени садржаји се односе на тумачење слика независно од додатних информација као што су звук, текст и др. Сваки пут када ученицима покаже неку слику, наставник поставља питање: „Шта ово значи?”, како би се навикли да размишљају о садржају. Наставник прво указује на то да неки облици, боје, шаре и текстура у природи саопштавају неку поруку (показати примере). На пример, тамно сиви облаци најављују кишу, тамнија и храпавија кора дрвета указује на север, рогови јелена супарнику указују на његову снагу, када се осећа угрожено једна врста гусенице (*Heremophanes triptolemus*) заузима положај у коме личи на отровну змију. Нека бића комуницирају само визуелно. На пример, карипска гребенска лигња (*Sepioteuthis sepioidea*) „разговара” тако што мења боје и шаре. Визуелни знаци у природи омогућавају живим бићима да преживе. Визуелни језик који користе људи је најсложенији – слике користимо и да бисмо нешто продали, забавили друге, изазвали одређене емоције, помогли угроженима, навели друге да размишљају о важним темама... Наставник показује познате знаке које ученици виђају у окружењу, а затим и оне који се често виђају на амбалажама и производима и разговара са ученицима о томе зашто је важно да разумеју те слике. Затим се разговора о сложенијим знацима и симболима (заставе, грбови, амблеми). Садржаји из хералдике се усклађују са узрастом ученика. На пример, наставник може да покаже заставе из целог света и да тражи од ученика да процене (без пребројавања) која боја се највише користи на заставама, затим, која комбинација боја се најчешће користи, које заставе су сличне, које заставе су сличне нашој, које заставе се битно разликују од осталих... Потребно је да размишљају и о томе како се споразумевамо одећом. Ко и зашто носи униформу, ко дизајнира униформе? Затим, шта је народна ношња, у којим приликама се некада носила, да ли се још увек носи и када, како изгледају ношње њиховог краја... Наставник одређује количину информација о ношњама у зависности од броја етничких група у општини (део може да се планира за следећи разред). Уметничка дела се и даље користе као мотивација за стваралачки рад, али су појачани захтеви који се односе на доживљај и тумачење садржаја. На пример, наставник може да покаже репродукцију слике „Шетња Дама са сунцобраном” Клода Монеа, да пита ученике шта је приказано, шта мисле да се дешавало пре тренутка који је приказан, а шта по сле, ученици могу да напишу или да насликају причу према овом делу (или неком другом). Наставник показује неколико значајних дела српске уметности, бирајући она чији садржај је усклађен са сазнајним способностима и предзнањима ученика. Листа музеја се може наћи на адреси: <http://muzejirade.com>.

Слика, текст, звук

Предложени садржаји омогућавају медијско описмењавање. Препорука је да се почне од мултимедијалних садржаја, који су сложенији, али су ближи искуству ученика. Наставник може да укаже на то да рекламе на телевизији и на интернету, билборди, брендирана аутобуска стајалишта, кратки анимирани филмови... најчешће нису намењени деци или

	нису увек добронамерни. Међутим, превише разговора о негативним странама савремене медијске културе може бити контрапродуктивно или без икаквог ефекта, па је боље да се фокус помери на позитивне аспекте. На пример, наставник може да прикаже снимак „Waka Waka”, флешмоб који се одржао у Холандији с циљем да се прикупи помоћ за Кенију. Затим, да тражи од ученика да се распитају коме је најпотребнија помоћ у њиховој општини, у каквој акцији би могли да учествују да би помогли... Већина квалитетних кратких анимираних филмова не одговара узрасту ученика, али поједини могу послужити као увод у васпитне теме (на пример, Пиксаров „For The Birds” или серија „Minuscule” или „Tuurngait”, дипломски рад студената из Арла). Када је реч о маркетингу, као пример могу да послужерекламе„ThePowerOfTeamwork”, белгијске компаније „Линија” (De Lijn), билборд који рекламира млекопроизвођача „Anando” (у Индији), а у нашој земљи билборд који рекламира Манчмелоу, агенције „Ovation BBDO”. Савремени билборди и рекламни панои могу да буду и корисни свим грађанима. У нашој земљи је развијен систем паметних клупа и аутобуских стајалишта која се напајају соларном енергијом и имају више функција („PETROSOLAR”), а тим научника из Перуа развија билборде који пречишћавају ваздух у градовима. Ученици треба да разговарају о порукама, оригиналности и доживљају приказаних примера. Наставник указује на то да визуелни уметници креирају мултимедијалне садржаје тимски. Није предвиђено да ученици уче о фазама продукције у првом циклусу, важније је да развијају креативност тако што ће се трудити да дизајнирају карактере (осмисле изглед и особине јунака). Најлакше је да нацртају јунака у боји (јунак може да буде фантастично биће, човек, животиња, биљка, предмет...). Наставник може да помогне питањима: Како се зове? Како се кре- ће? Шта је на твом јунаку посебно, по чему се истиче? Да ли је добар или лош? Шта воли да једе? (ученици записују најважније особине на маргини поред цртежа). Јунак се затим смешта у неку причу или рекламу. Плакат је мање сложена форма оглашавања и ученици могу да га раде више пута у току године, уколико постоји потреба. Основна карактеристика плаката је да садржи саопштење за јавност на већем формату папира, а школски плакати могу да садрже само интерна обавештења (на пример, обавештење о школској забави), образовне садржаје (на пример, азбуку/абecedу) или васпитне (на пример, правила понашања). Наставник и ученици се договарају шта ће саопштити, да ли ће плакат садржати само текст или текст и слику, да ли ће се реализовати као одељенски рад (један плакат) или рад више тимова (више плаката), која техника/технике ће се користити и на ком формату (уобичајени формат за школу је 100 x 70 cm, али то није правило). Ученицима не треба постављати превише захтева везаних за ликовно-графичко обликовање плаката (захтеви ће се постепено повећавати у старијим разредима). Лепо писање се примењује на часу када се раде плакати, честитке, позивнице... Сви ученици могу да дизајнирају слова свог имена, било којом техником. Заинтересовани ученици могу да вежбају код куће калиграфско писање једног или неколико слова договоре- ног словолика (фонта), на формату А4, А5 или А6, користећи фло- мастере широког равног врха.
Композиција	У овој целини су груписани садржаји везани за организацију композиције. Композиција Ученици треба да знају да је ликовна композиција целина коју је створио уметник и да се делови композиције називају ликовни елементи (ученици су упознати са обликом, линијом, бојом и текстуром) . У колико сами затраже додатна објашњења, наставник пружа најједноставнија. На пример, текстура листа није ликовни елемент, јер лист није створио уметник, већ природа. Али, ако осушени лист залепимо на ликовни рад, његова текстура ће постати део композиције (ликовни елемент). Наставник не објашњава врсте композиција и принципе компоновања, али разговара са ученицима о уметничким делима и ученичким радовима (који елементи су слични, а који потпуно различити, шта се највише истиче, шта се понавља...). Током године прати како ученик напредује, да ли увек

	распоређује елементе на исти начин, да ли црта мање фигуре и оставља превише празног простора на папиру, да ли су фигуре у предњем и задњем плану истих димензија... Наставник не исправља ученике и не објашњава однос простора и композиције, перспективу, скраћења, димензије и планове, већ прилагођава задатке и активности како би подстакао напредовање свих ученика. На пример, може да зада ученицима да заједно или у тимовима цртају на већем формату папира или кредама у боји у школском дворишту. Сликање аутопортрета, градског и сеоског пејзажа, цртање четком и бојом (без употребе оловке) на различитим форматима папира, компоновање само бојом, распоређивање разноврсних облика колаж техником...помаже да ученици боље организују елементе.Равнотежа се објашњава као баланс,на примерима из свакодневног живота(клацкалица,стајањенаједнојнози...) , а ученици проналазе тежиште тела искуствено ,док обликују или конструишу тродимензионалне радове. Организација композиције се примењује у свим задацима и повезује се са осталим садржајима овог програма . Орнамент У току године наставник планира најмање два задатка. Један задатак је везан за наслеђе – ученици на мањем формату папира прецизно цртају орнамент за вез, чипку, филигран, ћилим, чара пе, прекривач... Могу да користе милиметарски папир или папир на квадратиће, лењир, шестар, паус папир, јер треба да воде рачуна о томе да шара буде симетрична. Пре него што осмисле орнамент, потребно је да одреде за који предмет/објекат је намењен. Орнаменте могу да раде и када обликују празничне украсе. Овај задатак/задацисеинтегришусасадржајимадругихпрограма.Други задатак је дизајн орнамента за било који предмет који користе (патике, мајица, обележивач за књиге, шнала за косу, шоља...), ана којимогудапренесунацртотдговарајућимперманентниммаркерима (уз помоћ старијих). Или, могу да дизајнирају предмет/објекат који је украшен орнаментом (орман, столица, камион, воз, капут, торба, саксија...) било којом техником коју сами одаберу. Као под- стицај наставник може да покаже фотографије, на пример, ауто- мобила украшених орнаментима (унети у претраживач: „vochol”). Други задатак се везује за развијање креативних идеја .
Простор	Предложени садржаји су везани за истраживање и обликовање простора. Облици у простору Ученици треба да разговарају о отвореном и затвореном простору у којем су изложена уметничка дела , колико је значајно да прилаз уметничком делу буде уређен, да дело буде осветљено на одговарајући начин, да буде постављено на одговарајуће место, да буде заштићено ако је потребно... Било би добро да наставник при- преми фотографије различитих простора (плажа, њива, воћњак, шума, депонија, градски трг, улица, парк, пијаца, учионица...) и слику познатог споменика (изрезану по контурној линији), да тражи од ученика да „поставе” споменик у сваки од тих простора и процене како се мења утисак о споменику у зависности од окру- жења. Исто може да се уради са уметничким сликама и музејским експонатима.Наставникподстичеученикеданакреативаниефектан начин изложе своје радове. Може да покаже један пример (ка- чење штипаљкама или излагање на спојеним картонским кутијама у виду „тотема” или формирање „фриза”...), ученици сенадовезују предлозима. Наставник бира примере, задатке и активности везане за оптичке илузије (планирајући део и за следећи разред). На пример, добри примери симетрије су Ешерови радови (унети у претраживач: www.mcescher.com/gallery/symmetry/), за вежбе опажања добри примери су (одабрани) радови Олега Шупљака (Oleg Shuplyak), за илузије на фасадама зграда и у ентеријеру очигледан примерсуроновиЛеандраЕрлиха(LeandroErlich),авећиизборсе може наћи на интернету (унети у

	претраживач: „optical illusions”). Оп-арт на равној подлози ствара илузије кретања и илузије испупчених и удубљених објеката. Наставник указује и на то да у свету, а и у нашој земљи постоје музеји илузија. Ученици могу да раде једноставне оптичке илузије (на пример, оп-арт вртешке) или да раде сложени школски пројекат : да обликују сценски простор користећи ЛЕД траке, фолије, огледала, декор изрезан од лепенке... Идеје за сценски дизајн се могу пронаћи на интернету (на пример, унети у претраживач: Alice in Wonderland scenicedesign). Кретање Приказивање покрета и кретања је садржај који се реализује током целе године у оквиру различитих задатака и активности. Аналитичко посматрање покрета и кретања се у најмањој мери вежба на примерима уметничких дела и то само на очигледним и једноставним. На пример, наставник може да покаже неколико пејзажа Саве Шумановића, а да ученици уоче да ли неке од приказаних облика покреће ветар, затим, дело „Под јабуком” (Гружанка са дететом), Ђорђа Крстића, на којој треба да уоче и протумаче по-кретемајкеидетета...Вежбеопажањасуделотворнијекадаученици свесно обраћају пажњу на покрете и начин кретања у простору у коме се налазе. Наставник их упућује да и ван наставе посматрају кретање (како се њишу гране, како ветар покреће суво лишће на тлу, како пада киша...). У првом циклусу ученици углавном компонују на основу памћења покрета и кретања, али напредни ученици могу да раде и по природи(моделу). Ученици могу да креирају кинетичке скулптуре (уколико то нису радили у претходном разреду). Када раде перформанс, могу да користе провидну фолију или старе чаршаве и ЛЕД батеријске лампе (одабрати најнижу цену) стварајући композиције светла и сенке (наставник снима перформанс).
--	--

Назив предмета	МУЗИЧКА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Музичке културе је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности , естетског сензибилитета и духа заједништва , као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– опише своја осећања у вези са слушањем музике; – примењује правилан начин држања тела и дисања при певању; – изговара бројалице у ритму, узпокрет; – пева по слуху и са нотног текста песме различитог садржајаи расположења; – наведе особине тона и основне музичке изражајнеелементе;	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Композиције различитог карактера и елементи музичке изражајности (мелодијска линија, темпо, ритам, динамика). Особине тона: боја (различити гласови и инструменти), трајање, јачина, тонске висине. Музички дијалог (хор, глас и хор, глас и инструмент, два гласа, два инструмента, један свирач, група свирача, оркестар).

– Разликује инструменте по боји звука и изражајним могућностима; – повезује карактер дела са избором инструмента и музичким изражајним елементима ; – препозна музичку тему или карактеристични мотив којисе понавља у слушаном делу; – повезује почетне тонове песама – модела и једноставних наменских песама са тонском висином; – комуницира са другима кроз извођење традиционалних и музичких игара уз покрет; – свира по слуху и из нотног текста ритмичку и мелодијску пратњу ; – осмисли и изведе једноставну ритмичку и мелодијску пратњу; – осмисли музички одговор на музичко питање; – осмисли једноставну мелодију на краћи задати текст; – изабере одговарајући музички садржај (од понуђених) према литерарном садржају ; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике ; – коментарише своје и туђе извођење музике ; – самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације; учествује у школским приредбама и манифестацијама	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Различити жанрови везани за уобичајене ситуације уживоту. Музичка прича. Филмска музика. Музички бонтон. Музика и здравље. Дигитализација. Дидактичке музичке игре. Правилан начин певања – држање тела и дисање. Правилна дикција. Певање песама по слуху различитог садржаја и карактера Певање песама уз покрет. Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова у тонском опсегу од <i>ха</i> до <i>це</i>². Певање и свирање песама из нотног текста. Дечји и алтернативни инструменти и начини свирања на њима. Инструментална пратња по слуху. Певање и извођење музичких игара уз свирање на дечјим инструментима – песме уз игру, дидактичке игре, музичке драматизације. Свирање инструменталних аранжмана на дечјим ритмичким инструментима и на алтернативним изворима звука. Музички бонтон. Особине тона: боја (различити гласови и инструменти), трајање (нотна трајања), јачина (динамичке ознаке – пиано, форте, кре-шендо и декрешендо), тонске висине (од <i>це</i>¹ до <i>ге</i>¹). Елементи музичког писма: линијски систем, виолински кључ, трајање тонова (половина, четвртина, осмина ноте и одговарајуће паузе) у такту 2/4. Јединица бројања. Тактирање у 2/4 такту.
	МУЗИЧКО	Стварање једноставне ритмичке и мелодијске (једноставне)

	СТВАРАЛАШТВО пратње. Музичка питања и одговори и музичка допуњалка. Стварање звучне приче од познатих музичких садржаја, звучних ономатопеја и илустрација на краћи литерарни текст (учење у контексту).
--	--

Кључни појмови садржаја: певање, свирање, слушање, музичке игре, музички бонтон, нотно писмо.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

На основу музичког искуства у основној школи ученик ужива у музици и отворен је за различите уметничке садржаје. Користи музичко знање и вештине да изрази своја осећања, размишљања, ставове и на креативан и конструктиван начин остварује своје циљеве.

Искуство и вештину у слушању и опажању приликом индивидуалног и групног музицирања примењује у комуникацији са другима.

Развија критички однос према музици. Има одговоран однос према традицији свог народа и других култура.

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Ученик користи језик музике за изражавање својих осећања и идеја и за комуникацију са другима. Ученик истражује везу између музике и изражавања покретом.

Компетенција: Компетенција за учење, комуникација, сарадња, естетска компетенција

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ОБЛАСТ / ТЕМА	НАЧИНИ И ПОСТУПЦИ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
---------------	---

Слушање музике	Током слушања филмске музике посебно треба обратити пажњу на однос звук–лик и музика–радња уочавањем изражајних музичких средстава који су коришћени у тумачењу драмске радње и карактерних особина главних актера. Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Композиције које се слушају својим трајањем и садржајем треба да одговарају опажајним могућностима ученика. Композиција се први пут увек слуша у целини (демонстративно слушање), са унапред поставље ним задатком за слушање музике – уочавање извођачког медија: инструментално или вокално (соло , групно) или оркестарско музицирање. Свако следеће слушање (три до четири пута) је фрагментарно у оквиру кога се издвајају упечатљиве целине и анализирају носећи елементи музичког дела – у случају литерарног садржаја (текстуална анализа), понављања, мелодија, темпо, ритам (аналитичко слушање). Повезујући постепено елементе музичког дела са карактером самог дела, ученик се развија у смеру активног слушања музике , а квалитетном комуникацијом између наставника и ученика долази до постепеног утицаја на развој естетске осетљивости, музичког укуса и интересовања и припремају се услови за развијање естетског процењивања . Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела .
Извођење музике	Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Извођењем музике активира се велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење и финемоторичке радње. Посебну пажњу треба усмерити на спонтане покрете као одговор на музички доживљај. Бројалице су драгоцен музички садржај у настави музичке културе за развијање ритмичких способности ученика. Слогови бројалице изговарају се у ритму , прецизно и увек праћени одговарајућим покретом. Покрет који прати бројалицу представља извођење пулса, ритма или груписања удара. Учењем и извођењем бројалица развијају се ритмичке способности и припрема свирање на дечјим инструментима, због чега је извођење бројалице добра уводна активност пре учења песме или свирања на дечјим инструментима . Певане бројалице подразумевају мелодију малог обима од неколико тонова , па су погодне за почетак наставе и као уводна активност пре певања песама, уколико је садржај бројалице повезан са садржајем текста нове песме. Правилан исход учења бројалице видљив је добијањем ритмички уједначеног покрета целе групе. Певање Избор песме треба да буде примерен узрасту ученика и њиховим интересовањима (тематика, ритмичка конструкција, форма, артикулација мелодијских скокова, садржај, мелодија и ритам). Вежбе правилног држања тела, дисања и говорне артикулације треба да претходе обнављању познатих песама, које су опет садржајно и/или музички сличне оној коју ће учити. Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова у тонском опсегу од ха до це2). Песме модели уче се и певају по слуху. Следећи задатак је слушно идентификовање почетног слога/тона. Тонска висина се пева, записује и свира. Пожељно је свирање песама модела. Учитељ обрађује песме по слуху у тонском опсегу од ха до це2. Приликом обраде песме из нотног

	текста обрађују се песме у тонском опсегу од c_1 до c_1. Обрада песме из нотног текста – методски кораци Рад на песми увек почиње обрадом литерарног текста (мотивациони разговор) у оквиру чега ученици анализирају нотни текст и уочавају ознаке за такт, темпо, нотне вредности, динамику и друго. Обрада ритма: ритам се најпре изводи на неутрални слог та, уз обавезно тактирање (по деловима), након чега следи обрада ритма парлато (ритмичко читање). Након ритмичког читања следи обрада тонских висина (солмизацијом). Последњи корак чини певање песме са текстом где посебну пажњу треба обратити на правилну дикцију и инсистирати на изражајном певању. Сви наведени елементи савладавају се по деловима (двотакт, фраза), а затим спајају у логичну целину. Традиционалне и песме других народа и жанр овапевају се по слуху или нотном тексту у опсегу предвиђеном у делу Певање. Извођење ових песама упознаје нас са културом других народа и народности. Музичке игре У настави музичке културе пожељно је што чешће повезивати покрет и певање извођењем различитих врста музичких игара. Поред музичких игара са певањем, музичких игара са певањем уз инструменталну пратњу, инструменталних музичких игара, традиционалних музичких игара са певањем и без певања (само уз инструменталну пратњу), дидактичких музичких игара, музичку игру може да представља и било која песма чији литерарни садржај може да буде исказан покретом. Музичка игра се обрађује као песма по слуху, након чега следи усвајање покрета. Циљ извођења сваке игре је постизање уједначеног покрета целе групе. Група се формира слободним избором, водећи рачуна о броју ученика који чине групу. Сви ученици учествују у извођењу музичке игре, међусобним смењивањем група, све док игру не изведе цело одељење. Свирање Ова активност се реализује на дечјим и алтернативним инструментима (тело, предмети из окружења, ручни звончићи, бум-векери). Тонску боју инструмената треба повезивати са музичким садржајем. Примери ритмичке и мелодијске пратње могу бити: извођење пулса (основне ритмичке јединице), извођење ритма (који се поклапа са говорним ритмом бројалица и песама па се као такав једноставно учи послуху), груписање удара – различитим покретима и различитим изворима звука се на један начин изводи наглашена прва у такту, а
--	---

	лакшим покретом и слабијим извором звука друга, односно остале слабије наглашене у такту ,свирање једноставне мелодијске пратње , ономатопеја звучних илустрација – специфична места у тексту песама могу се звучно илустровати адекватним инструментом или неким другим предметом. Једноставне композиције и модели за певање могу се и свирати. У извођењу инструменталних аранжмана ученике делити у две или више група.
Музичко стваралаштво	Дечје музичко стваралаштво подстиче музичку машту, утиче на развој стваралачког мишљења, продубљује интересовања и тако доприноси квалитетнијем остваривању позитивних исхода наставе. Стваралаштво може бити заступљено кроз: импровизацију игре/покрета на одређену музику; израду дечјих ритмичких инструмената од различитих материјала; стварање једноставне ритмичке и мелодијске пратње; музичке импровизације; музичка питања и одговоре; музичка допуњалка; компоновање мелодије на задати текст; илустрацију доживљаја музике; одабир познатог музичког садржаја у односу на литерарни. Сви видови музичког стваралаштва реализују се искључиво по слуху, без записивања.

Назив предмета	ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности , моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе , ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.
Годишњи фонд часова	108 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ
– примени једноставне, двоставне општеприпремне вежбе (вежбе обликовања) ; – правилно изводи вежбе , разноврсна природна и изведена кретања ; – комбинује усвојене моторичке вештине у игри и свакодневном животу ; – одржава равнотежу у различитим кретањима ; – коригује сопствено држања тела на основу савета наставника; – правилно држи тело; – правилно подиже, носи и спушта терет ; – изведе кретања, вежбе и – саставе уз музичку пратњу ; – изведе децји и народни плес ; – користи терминологију вежбања ; – поштује правила понашања на вежбалиштима; – поштује мере безбедности током вежбања ; – одговорно се односи према објектима, справама	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ		Основни садржаји Вежбе за развој снаге са и без реквизита. Вежбе за развој покретљивости са и без реквизита. Вежбе за развоја еробне издржљивости. Вежбе за развој брзине и експлозивне снаге. Вежбе за развој координације. Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности.
		Атлетика	Техника трчања. Истрајно трчање. Скок удаљ згрчном техником. Бацање лоптице из залета.

и реквизитима; – примени правила игре; – навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога невређа; – прихвати победу и пораз као саставни део игре итакмичења; – уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања и у другим ситуацијама; – правилно изводи и контролише покрете у различитим кретањима ; – прати промене у тежини и висини код себе и других; – препозна здравствено стање када не треба да вежба; – Примењује хигијенске мере пре , у току и након вежбања и другим животним ситуацијама; – уредно одржава простор у коме живи и борави; – користи здраве намирнице у исхрани; – повезује различита вежбања са њиховим утицајем на здравље; – препозна лепоту покрета у вежбању; – се придржава правила вежбања ; – вреднује сопствену и туђу постигнућа у вежбању.	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ		Скок увис прекорачном техником.
		Спортска гимнастика	Вежбе на тлу: вежбе и комбинације. Прескоци и скокови. Вежбе у вису, вежбе у упору и вежбе и вежбе променама висова и упора. Вежбе равнотеже на шведској клупи и ниској греди.
		Основе тимских, спортских и елементарних игара	Између четири ватре Мини-рукомет. Футсал – „мали фудбал”.
		Плес и ритмика	Вежбе са вијачом. Вежбе са лоптом. Народно коло „Савила се бела лоза винова”. Народно коло из краја у којем се школа налази.
		Пливање	Прилагођавање на водену средину и основна обука пливања.
		Полигони	Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима.
		Култура вежбања и	Основна правила: Између четири ватре, Мини-рукомета и Футсала. Понашање према осталим учесницима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе).

	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	играња	Чување и одржавање материјалних добара. Постављање, склањање и чување справа и реквизита неопходних за вежбање. „Ферплеј” (навијање, победа, пораз). Породица и вежбање. Вежбање као део дневних активности.
		Здравствено васпитање	Моје срце – пулс. Дисање и вежбање. Хигијена простора за вежбање. Значај воћа и поврћа у исхрани. Значај воде за организам и вежбање. Поступање у случају повреде.
– примени једноставне, двоставне општеприпремне вежбе (вежбе обликовања); – правилно изводи вежбе , разноврсна природна и изведена кретања ; – комбинује усвојене моторичке вештине у игри и свакодневном животу ; – одржава равнотежу у различитимкретањима; – коригује сопствено држања тела на основу савета наставника; – правилно држи тело; – правилно подиже, носи и спушта терет; – изведе кретања, вежбеи – саставе уз музичку пратњу;	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ		Основни садржаји Вежбе за развој снаге са и без реквизита. Вежбе за развој покретљивости са и без реквизита. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине и експлозивне снаге. Вежбе за развој координације. Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности.
			Техника трчања. Истрајно

– изведе дечји и народни плес; – користи терминологију вежбања; – поштује правила понашања на вежбаљима ; – поштује мере безбедности током вежбања ; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима ; – примени правила игре ; – навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа; – прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења; – уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања и у другим ситуацијама ; – правилно изводи и контролише покрете у различитим кретањима; – прати промене у тежини и висини код себе и других; – препозна здравствено стање када не треба да вежба; – примењује хигијенске мере пре, у току и након вежбања и другим животним ситуацијама ; – уредно одржава простор у коме живи и борави; – користи здраве намирнице у исхрани; – повезује различита вежбања са њиховим утицајем на здравље; – препозна лепоту покрета у вежбању; – се придржава правила вежбања; – вреднује сопствена и туђа постигнућа у вежбању.	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	Атлетика	трчање. Скок удаљ згрчном техником. Бацање лоптице из залета. Скок увис прекорачном техником.
		Спортска гимнастика	Вежбе на тлу: вежбе и комбинације. Прескоци и скокови. Вежбе у вису, вежбе у упору и вежбе и вежбе променама висова и упора. Вежбе равнотеже на шведској клупи и ниској греди.

Кључни појмови садржаја: физичке способности, моторичке вештине, здравље, плес и игра.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем наставног предмета физичко васпитање ученик стиче вештине и овладава знањима и културним вредностима телесног вежбања, примењује их у свакодневном животу, новим и ванредним животним ситуацијама; разуме значај континуираног развоја физичких способности, разноврсних моторичких активности, утицај на здравље, здравље околине и квалитет живота.

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Ученик је стекао знања и у стању је да користи разноврсне програме и облике индивидуалног и колективног вежбања. Има позитиван став према физичким активностима и спорту у свакодневном животу, поштује правила и негује здраве међуљудске односе. Промовише улогу физичке активности и спорта у унапређивању здравља и превентивно деловање на настанак хроничних незаразних обољења и социопатолошких појава.

Компетенције: Компетенција за учење, комуникација, сарадња, брига за здравље

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних, ваннаставних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода овог васпитно-образовног подручја које се састоји из три предметне области:

- физичке способности,
- моторичке вештине, и

физичке и здравствене културе.

Већина исхода у програму је развојног карактера и протежу се кроз цео први циклус основног образовања и васпитања, узимајући у обзир узраст ученика и сензитивне периоде развоја физичких способности.

Програм трећег разреда базиран је на континуираном развијању знања, вештина, ставова и вредности.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

А. Часови Физичког и здравственог васпитања.

Б. Слободне активности.

В. Недеља школског спорта.

Г. Активности у природи (крос, спортски дан, излети, зимо- вање, летовање ...).

Д. Школска такмичења.

ОБЛАСТ / ТЕМА	НАЧИНИ И ПОСТУПЦИ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ	При планирању вежбања у припремној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући метод), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима треба примењивати диференциране облике рада, дозирати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимизацији интензитета рада. Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика. 1. Развој снаге: – без и са реквизитима, – на справама и уз помоћ справа . 2. Развој покретљивости : – без и са реквизитима, – уз коришћење справа. 3. Развој издржљивости : – трчање, – елементарне игре, – вежбање уз музику, – плес. 4. Развој координације: – извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима. 5. Развој брзине: – вежбе изводити максималном брзином из различитих почетних положаја на одређени знак–старт из различитих положаја ; – трчање са убрзањем ; – штафетне игре. За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање .

МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ	Учење моторичких вештина остварује се кроз различите активности применом основних дидактичко-методичких принципаи метода рада неопходних за достизање постављених исхода. Моторичке вештине треба да омогуће ученицима сналажење у свакодневним и специфичним животним ситуацијама у којима сеочекује њихова примена. Ученицима који имају потешкоће са одређеним моторичким вештинама задају се вежбања слична али лакша од предвиђених или предвежбе. Ученицима који имају потешкоће да достигну предвиђени исход, оставља се могућност да исти достиг не у наредном периоду. У раду са напреднијим ученицима могу се користити додатни садржаји у складу са његовим способностима. Кроз процес остваривања програма неопходно је пратити способности ученика за различите физичкеактивности. Усавршавање моторичких вештина је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, при- мена научене игре итд.). Пре учења нових моторичких вештина у трећем, неопходно је поновити развијене моторичке вештине из првог и другог разреда.
ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме <i>Култура вежбања и играња и Здравствено васпитање.</i>

Пливање

Наставну тему Пливање, реализују школе које за то имају услове у школи или објектима ван ње.

Вежбе

- Правила понашања на пливалишту .
- Вежбе прилагођавања на водену средину (квашење делова тела) .
- Вежбе дисања .
- Вежбе плутања (на леђима стомаку изгрчено).
- Вежбе клизања (на стомаку илеђима) .
- Рад ногама у води (краул и леђни краул) .
- Рад рукама (краул и леђни краул са даском) .
- Игре уводи .

Б. ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив предмета	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ наставе и учења Грађанског васпитања је подстицање развоја личности која је одговорна према својим правима и правима других, отворена за договор и сарадњу и спремна да активно учествује у животу школске и локалне заједнице , уважавајући принципе , процедуре и вредности демократског друштва .
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ По завршеном разреду ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– својим понашањем показује да прихвата различитост других; – препознаје у свом окружењу примере неједнаког постојања према некој особи или групи на основу неког њиховог личног својства ; – се понаша на начин који уважава сопствене и туђе потребе,права и осећања у свакодневним ситуацијама ; – препознаје примере солидарности у свом окружењу, причама, филмовима; – укаже вршњацима на особе или групе у свом окружењу којима је потребна помоћ и подршка; – објасни разлику између саосећања, солидарности и сажаљења на датом примеру; – укаже на упрошћено, поједностављено, генерализовано и најчешће нетачно приказивање некога на примерима ;	ЉУДСКА ПРАВА Сви различити, а сви равноправни	Различитост Живот у заједници у којој би сви људи били исти (по полу, узрасту, вери, националности, образовању, интересовању). Различитост као богатство једне друштвене заједнице. Отвореност и затвореност за различитости. Различитости у нашој локалној заједници. Равноправност мушкараца и жена Уважавање разлика уз једнака права, одговорности и могућности. Дечаци и девојчице – сличности и разлике, иста права и могућности. Осетљиве друштвене групе Групе којима је услед специфичних разлика потребна додатна подршка како би имале исте шансе и могле равноправно да се

– наведе неколико институција у свом окружењу које бринуо потребама и правима грађана, посебно деце ; – наведе шта би волео да има у својој локалној заједници што сада недостаје; – тражи помоћ у ситуацијама кршења својих или туђих права; – наведе једно удружење грађана у свом окружењу и опише чиме се бави ; – опише на које све начине деца његових/њених година могу да брину о својој локалној заједници ; – пажљиво слуша саговорника, слободно износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге и прихвата да други могу имати другачије мишљење ; – испољава заинтересованост за сарадњу и учешће у групном раду; заједно са осталим ученицима учествује у проналажењу особа којима је потребна помоћ, у изради плана и реализацији акције, њеној промоцији и вредновању.		укључе у живот заједнице и остваре своје потребе и права. Стереотипи и предрасуде Упрошћено, поједностављено, генерализовано и најчешће нетачно приказивање некога (сви дечаци су, све девојчице су, сви Роми су). Негативно мишљење појединаца о некоме ко се не познаје довољно. Стереотипи и предрасуде као основ за дискриминацију. Дискриминација Неједнако поступање према особи или некој групи на основу неког њиховог личног својства (пол, узраст, вера, националност, образовање, инвалидитет), што за последицу има нарушавање њихових права и достојанства. Једнако поступање према неједнакима као вид дискриминације. Етикетирање, ружни надимци као вид дискриминације.
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО Ја и други у локалној заједници	Локална заједница Место где грађани задовољавају највећи број својих потреба и остварују највећи број својих права. Потребе и права које деца задовољавају у локалној заједници – за образовањем, здравственом заштитом, одмором, игром, учествовањем у спортским, кулурним и уметничким активностима. Комуналне услуге Услуге од општег интереса за све грађане локалне заједнице – вода, превоз, путеви, паркинг, отпад, осветљење, паркови, пијаце, димничари.

		Институције и организације Локалне заједнице у области образовања, културе, здравља, спорта и рекреације, очувања околине, безбедности, верске организације. Активности и допринос удружења грађана у локалној заједници. Наша локална заједница Брига наше локалне заједнице о потребама и правима својих грађана,. Брига наше локалне заједнице о деци различитих својстава (пол, узраст, сиромаштво, здравље). Доступност садржаја у нашем окружењу слепим или глувим особама, родитељима са дечијим колицима или особама у инвалидским колицима (пешачки прелази, школа, дом здравља, продавница, превоз). Брига деце о својој локалној заједници – о отпаду, биљкама и животињама, споменицима културе, уметничким делима, потрошњи воде, пружање помоћи онима којима је то потребно. Удружење грађана у нашем окружењу некад и сад.
	ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ Снага узајамне помоћи	Солидарност Потреба узајамне бриге и одговорности међу људима. Лажна солидарност. Разлика између саосећања, сажалења и солидарности. Примери акција солидарности у нашој локалној заједници (мобе, добровољно давање крви и хуманитарне акције за лечење болесних, СМС акције прикупљања новца). Ситуације у којима свакоме може бити потребна помоћ (болест, сиромаштво, ратови, поплаве, земљотреси, пожари, миграције) .

		Медији као подршка солидарности. Волонтирање Добровољно ангажовање појединаца и група у пружању помоћи људима, животињама, биљкама. Мотиви волонтера – веровање у снагу узајамне помоћи, човекољубље и хуманост. Волонтерске акције ученика/ученица школе у локалној заједници (чишћење јавних површина, сађење биљака, помоћ старим људима, удомљавање напуштених кућних љубимаца). Активности волонтера Црвеног крста у нашој локалној заједници.
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗА М Акција солидарности у локалној заједници	Планирање и извођење акције солидарности у локалној заједници Утврђивање коме је у заједници потребна помоћ. Одређивање циља акције. Припрема плана акције – подела улога, договор о роковима, начину реализације. Извођење и документовање акције –видео, фотографије, текстови и сл. Промоција акције на нивоу школе –приказивање другим одељењима, родитељима и сл., прављење постера или паноа, објављивање прилога у школском листу. Вредновање акције – чиме смо задовољни, шта је могло бити боље.

Кључни појмови: равноправност, стереотипи и предрасуде, дискриминација, локална заједница, солидарност, волонтирање

ОПШТА КОМПЕТЕНЦИЈА : Сазнање о себи и другима

Компетенција: Компетенција за учење, комуникација, сарадња, вештина за живот у демократском друштву

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Грађанско васпитање за трећи разред организован је, као и програми за претходна два разреда, по моделу спирале што значи да су садржаји дати у исте четири области (*Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам*) али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. Све четири области су једнако важне, а наставник их, у непосредном раду са ученицима, интегрише јер између њих постоји природна веза.

ОБЛАСТ/ТЕМА	НАЧИНИ И ПОСТУПЦИ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
ЉУДСКА ПРАВА	У оквиру теме <i>Ја и други</i> налазе се садржаји интердисциплинарног карактера који се односе на ученика као <i>друштвено биће</i>, његова права и обавезе у окружењу и друштвеним групама којима припада (породица, школа, вршњаци). Када се говори о <i>основним животним потребама</i>, ту се првенствено мисли на физиолошке потребе заједничке за све људе, као и на одређена правила понашања која омогућавају задовољавање тих потреба. Размишљање и дискусија не само о својим потребама већ и уважавање потреба и осећања других, такође, представља једну од суштински важних васпитних компоненти предмета.
ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО	Неопходно је, на адекватним и ученицима блиским примерима, указивати на дуализам права и обавеза ученика.
ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ	Слободни, односно друштвени разговор, основа је свакодневне комуникације и зато је потребно ученике усмеравати како да учтиво започну разговор, размењују информације и користе основне форме учтивости. У току разговора могу се издвајати ситуациони говорни предлошци који се користе у свакодневним комуникативним ситуацијама. Ученици се охрабрују да обликују усмену поруку у којој ће изнети информације на примерима из свакодневног школског живота. У току сваког разговора ученици се подстичу да говоре, односно да износе информације, своја мишљења, именују осећања, уз одабир одговарајућих речи. Конструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се остваре жељени исходи. Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло у својој различитости уз обавезу поштовања и уважавања других и другачијих погледа и мишљења.

ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ	Ученике треба кроз активности које се организују у оквиру одељења или школе подстицати на учење кроз искуство. Претходно стечена знања и вештине се интегришу и практикују. Акције треба да буду мале и изводљиве, али да имају све кораке. Ученике треба охрабрити када наиђу на тешкоће и јасно указивати да си и неуспеле акције добре јер њиховом анализом долазимо до увида који су кораци били погрешни. Бројни су примери тема у оквиру којих се могу осмислити једноставне акције у корист права детета, а на нивоу одељења/групе. Реализује се кроз заједничко промишљање наставника и ученика на задату тему.
----------------------------	--

Остваривање исхода захтева примену различитих интерактивних облика рада као и одабир и коришћење одговарајућих метода и техника. Наставници су у прилици да бирају: радионице, симулације, играње улога, студије случаја, дискусије, мини истраживања, једноставне акције као и да сами осмисле неке друге активности. Радионице треба да започињу причом која је блиска искуству ученика, а садржи неку врсту заплета (моралну дилему или сукоб потреба и/или вредности) као повод за дискусију у пару или у мањој групи, а завршава разменом у целој групи. Циљ је да се пружи могућност сваком ученику да преиспита своје мишљење и деловање због појаве конфликта између његове тачке гледишта и тачке гледишта која је различита од његове. Зато се може рећи да активности на часу треба тако да теку да обезбеде искуствено учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја и ставова ученика кроз размену у групи, а не преношење готових знања, туђих увида или готових предлога. Добро је да постоји игровни контекст који помаже ученицима да се опусте и ослободе, да пробају различите видове изражавања и симболизације унутрашњих искустава, и да кроз игру истражују разноврсна, дивергентна решења за проблеме са којима се суочавају. С обзиром на узраст ученика, добро је у току часа комбиновати различите активности и осмислити такву динамику рада којом се одржава њихова пажња и мотивација за учествовањем.

За реализацију програма и остваривање дефинисаних исхода врло је важна улога наставника. Он је модел који својим понашањем доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима, он је тај који даје повратну информацију и подстиче ученике на разумевање односа у групи. Он подржава ученике када им је тешко да се изразе, помаже им у избору правих речи. Подстицајним питањима може да наведе ученике да сагледају ситуацију из друге перспективе што је озбиљан захтев за ученике другог разреда који су још увек у великој мери фокусирани на сопствене потребе, мисли, осећања. Конструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се остваре жељени исходи. Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло у својој различитости уз обавезу поштовања и уважавања других и другачијих погледа и мишљења.

ПРОГРАМ РАДА ОДЕЉЕНСКОГ СТАРЕШИНЕ

Време реализације	Активности/теме	Начин реализације:	Носиоци реализације
-септембар	• Информисање родитеља о врстама подршке коју пружа школа • На путу од куће до школе • Правила понашање у школи • Безбедно понашање	-разговор -дискусија -посматрање	-одељењски старешина -ученици - стручни сарадник
-октобар	• Дечија права и обавезе • Буквар дечјих права • Прочитао сам... • Шта је другарство, ко је добар друг – радионица из превенције насиља	-разговор -дискусија	-одељењски старешина -ученици -стручни сарадник - Дечији савез
-новембар	• Распоред дневних активности • Упознавање својих и туђих потреба • Радионица: Професионална оријентација • Безбедност деце у саобраћају	-разговор -дискусија -демонстрација	-одељењски старешина -ученици -стручни сарадник
-децембар	• Упознавање са радом школске библиотеке • Упитник за родитеље о задовољству сарадњом са школом – стручна служба • Заразне болести - мере превенције • Прослављамо Нову годину	-разговор -дискусија - анкета	-одељењски старешина -ученици - библиотекар -Ћачки парламент - стручна служба
-јануар	• Школска слава-Свети Сава • Прочитао сам на распусту • Шта да учинимо да нам успех буде бољи	-разговор	-одељењски старешина -ученици
-фебруар	• Шта је солидарност • Правила безбедности на улици, кући, школи • Психолошка радионица: Знам, уместо, могу и	- едукативне радионице	-ученици

	хоћу	-разговор -дискусија	-стручни сарадник - сарадници Завода за јавно здравље -одељенски старшина
-март	- Обележавање 8. марта – Дана жена - Кроз игру сам научио - Обележавамо 22. март - Дан вода - Заштита од пожара и хаварија	-едукативна радионица -разговор	-одељењски старшина -стручни сарадник - ученици
-април	- Учење усмерено на знање и самопроцену успешног учења - Развијање пријатељства са другом децом - Како се понашамо приликом посета, излета... - Моји родитељи и ја	-разговор -дискусија	-ученици -одељенски старшина -стручни сарадник
-мај	- Безбедно понашање - радионица - Понашање у игри са вршњацима - Простор у коме боравимо - Лепо понашање	-едукативна радионица -разговор	- ученици -одељенски старшина - МУП Ужице
-јун	- Упитник за родитеље о задовољству сарадњом са школом – стручна служба - Весело одељенско дружење	-разговор - анкета	-ученици -одељенски старшина - стручна служба

ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ : 36 часова

Школа ће у складу са Школским програмом и Годишњим планом рада понудити различите активности у складу са својим ресурсима и просторним могућностима. Поред организације излета, посета изложбама и сарадње са локалном самоуправом, ученицима ће се понудити већи број друштвених, техничких, хуманитарних, спортских и културних активности. . Сврха ових активности је подршка прилагођавању ученика трећег разреда на школску средину и заједницу, као и задовољавање односно проширивање њихових интересовања, дружење са вршњацима кроз заједничко делање, исказивање способности, осамостаљивање, развој неких вештина и друго.

Пошто је за ученике овог узраста важно да родитељи буду упознати са активностима које школа нуди како би помогли да њихова деца изаберу оне које им највише одговарају, анкетање ученика ће се спровести почетком школске године .

Назив активности	Планирано часова на год. нивоу
<u>Друштвене активности:</u> -превенција безбедности деце у саобраћају - обука ученика о противпожарној заштити -Активности поводом обележавања: Дана школе,Дан планете Земље, Дан воде, Дан заштите животне средине -Акције поводом Дечје недеље -Активности поводом обележавања 8. марта - Занимљива математика	15
<u>Техничке активности</u> - Уређење учионица и одељенски пано	3
<u>Хуманитарне активности</u> - Акције поводом Дечје недеље - Јесењи крос - Сарадња са Црвеним крстом - Помоћ болесном другу	5
<u>Спортске активности</u> -промоције спортских клубова - недеља школског спорта - одељенска и међуодељенска такмичења	8

- активности у природи (крос, спортски дан, излети, настава у природи...	
<u>Културне активности</u> -учествовање у активностима поводом школских празника -- школска приредба (Приредба за пријем првака) Посете: - позоришту (Фестивал за децу „ Мали Јоаким“, октобарске чаролије) - посета школској библиотеци (учешће у радионицама) - посета биоскопу -у оквиру реализације Наставе у природи	5

ПРОГРАМ НАСТАВЕ У ПРИРОДИ

СЈЕНИЦА

Циљеви Наставе у природи су:

- Очување, подстицање и унапређивање укупног здравственог стања ученика, њиховог правилног психофизичког и социјалног развоја
- стварање основа за усвајање активног, здравог и креативног начина живота и организовања и коришћења слободног времена
- проширивање постојећих и стицање нових знања и искуства о непосредном природном и друштвеном окружењу
- развијање еколошке свести и стицање ученика на лични и колективни ангажман у заштити природе
- социјализација ученика и стицање искуства у колективном животу, уз развијање толеранције и одговорног односа према себи, другима, окружењу и културном наслеђу
- развијање позитивних односа према националним, културним и естетским вредностима
- развијање способности сагледавања развоја привредних могућности краја, односно региона који се обилази

Задаци који се остварују реализацијом програма наставе у природи су:

- побољшање здравља и развијање физичких и моторичких способности ученика

- задовољавање основних дечијих потреба за игром и кретањем
- очување природне дечије радозналости за појаве у природи и подстицање интересовања и способности за њихово упознавање кроз одговарајуће активности
- развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности у конкретним природним и друштвеним условима
- подстицање самосталности у процесу стицања знања кроз непосредне истраживачке задатке
- развијање свести о потреби заштите, неговања, чувања и унапређивања природне и животне средине и израђивање еколошких навика
- упознавање природно-географских, културно историјских знаменитости и лепоте места и околине
- упознавање са начином живота и рада људи појединих крајева
- упознавање разноврсности биљног и животињског света појединих крајева, уочавање њихове повезаности и променљивости
- упознавање са карактеристикама годишњих доба у природи и смењивање временских прилика
- развијање способности сналажења тј. оријентисања у простору и времену
- оспособљавање ученика за безбедан и правилан боравак у природи
- развијање правилних хигијенско - здравствених навика и подстицање самосталности у обављању личне хигијене и бриге о себи
- подстицање и стварање навике за неговање редовне физичке активности и за што чешћи боравак у природи
- формирање навика редовне и здраве исхране
- навикавање на правилно смењивање рада, одмора и сна
- разумевање и уважавање различитости међу појединцима
- подстицање групног рада, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима кроз одговарајуће активности

Наставни предмет	Број часова	Образовни и васпитни циљеви и задаци	Садржаји којима се циљеви остварују
Српски језик	6	- Развијање способности посматрања и уочавање богатства облика, боја, звукова и гласова у природи (у шуми, на ливади, ...) - Доживљавање лепог у природи и сталних промена у њој - Богађење речника	Разумевање прочитаног кроз одговоре на питања. План описивања на основу непосредног посматрања. Правописне вежбе: преписивање, диктат и самостално писање. Језичке вежбе: загонетке, ребуси, укрштене речи, осмосмерке, асоцијације, састављање реченица, проширивање задатих

		- Упућивање ученика да доживљавају, разумеју и изражавају слике и осећања изражена у књижевним текстовима - Изражавање сопственог утиска	реченица. Лексичко-семантичке вежбе: допуњавање реченица, опис бића и предмета.
математика	4	- Примена стечених знања кроз решавање текстуалних задатака из свакодневних ситуација - развијање способности сналажења тј.оријентисања у простору и времену	Мерење времена (дан, месец, година, час, минут)
Природа и друштво	4	- упознавање разноврсности биљног и животињског света појединих крајева, уочавање њихове повезаности и променљивости - развијање свести о потреби заштите, неговања , чувања и унапређивања природне и животне средине и израђивање еколошких навика - прикаже везе међу живим бићима у различитим животним заједницама помоћу ланацаисхране; - користи временске одреднице (година, деценија, век) у свакодневним ситуацијама и приликом описивања догађаја из прошлости; - прикупи и представи податке о прошлости породице и краја - илуструје примерима одговоран и неодговоран однос човека према животној средини ;	• Историјски извори (материјални, писани и усмени). Садашњост, прошлост, будућност: догађаји, људи и промене у мом крају. • Породична прошлост (преци и потомци) и знаменити људи краја. Начин живота данас и у прошлости – занимања, одевање, исхрана, дечије игре • .Копнене животне заједнице: шуме, ливаде и пашњаци ; Значај и заштита земљишта и копнених животних заједница.

Физичко и здравствено васпитање	6	развијање правилних хигијенско - здравствених навика и подстицање самосталности у обављању личне хигијене и бриге о себи - подстицање и стварање навике за неговање редовне физичке активности и за што чешћи боравак у природи - формирање навика редовне и здраве исхране - навикавање на правилно смењивање рада, одмора и сна - побољшање здравља и развијање физичких и моторичких способности ученика - задовољавање основних дечијих потреба за игром и кретањем - очување, подстицање и унапређивање укупног здравственог стања ученика, њиховог правилног психофизичког и социјалног развоја - развијање координације, гipкости, равнотеже и експлозивне снаге	Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој покретљивости. Вежбе за развој издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације. Елементарне игре са вођењем, додавањем и гађањем лоптом у циљ. Штафетне игре и друге елементарне игре лоптом (вођење, хватање, додавање) Основна правила: Између четири ватре, Мини-рукомета и Футсала. Понашање према осталим учесницима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе). Чување и одржавање материјалних добара. Постављање, склањање и чување справа и реквизита неопходних за вежбање. „Ферплеј” (навијање, победа, пораз). Породица и вежбање Моје срце – пулс. Дисање и вежбање. Хигијена простора за вежбање. Значај воћа и поврћа у исхрани. Значај воде за организам и вежбање. Поступање у случају повреде Вежбање као део дневних активности.
Ликовна култура	2	-упознавање природно-географских, културно историјских знаменитости и лепоте места и околине	Значај рециклирања, уметничка рециклажа.
Музичка култура	2	- Развијање осећаја за ритам и мелодију Подстицање расположења и ведрине	Дидактичке музичке игре. Правилан начин певања – држање тела и дисање. Правилна дикција. Певање песама по слуху различитог садржаја и карактера Певање песама уз покрет.
Грађанско васпитање	1	- разумевање и уважавање различитости међу појединцима - подстицање групног рада, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима кроз одговарајуће активности - Развијање другарства и пријатељства	Уважавање разлика уз једнака права, одговорности и могућности. Дечаци и девојчице – сличности и разлике, иста права и могућности.
Пројектна настава	1	Садржаји се реализују у корелацији са осталим наставним предметима.	

Слободне активности		ПОСЕТЕ - Посета градске библиотеке - Посета сјеничке куће - Посета сјеничког језера . - Посета Кањона Увца ПЕШАЧКИ ИЗЛЕТИ - Обилазак градског парка - Посета сјеничке цамије и цркве и обилазак спомен-чесме и грдског сембиља . - Излет до реке Увац -Излет до излетишта борићи . СПОРТСКЕ АКТИВНОСТИ КУЛТУРНО – ЗАБАВНЕ АКТИВНОСТИ	- Проширивање постојећих и стицање нових знања и искуства о непосредном природном и друштвеном окружењу - развијање еколошке свести и постицање ученика на лични и колективни ангажман у заштити природи - Развијање спретности и кондиције у природи - очување природне дечије радозналости за појаве у природи и подстицање интересовања и способности за њихово упознавање кроз одговарајуће активности - развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности у конкретним природним и друштвеним условима - развијање свести о потреби заштите, неговања , чувања и унапређивања природне и животне средине и израђивање еколошких навика - упознавање природно-географских, културно историјских знаменитости и лепоте места и околине - упознавање са начином живота и рада људи појединих крајева - оспособљавање ученика за безбедан и правилан боравак у природи - развијање правилних хигијенско - здравствених навика и подстицање самосталности у обављању личне хигијене и бриге о себи - подстицање и стварање навике за неговање редовне физичке активности и за што чешћи боравак у природи - Боравак на чистом ваздуху ради очувања здравља - Неговање лепоте и задовољства у дружењу - Развијање такмичарског духа - Подстицање оригиналности и креативности -Препознавање склоности ученика и карактеристичних особина
ОДЕЉЕНСКИ СТАРЕШИНА	3	- Простор у коме боравимо - Развијање пријатељства са другом децом -Како се понашамо приликом посета, излета...	- Развијање другарских односа - Прилагођавање новим условима живота - Подстицање на културно понашање у различитим животним ситуацијама (у посети, шетњи, игри, у ресторану, купатилу, соби, дискотеци, продавници...) - Развијање осећања припадања у групи - Развијање толеранције и сарадње

ПЛАНИРАНИ ОБУХВАТ УЧЕНИКА : пет одељења трећег разреда

НОСИОЦИ ПРЕДВИЂЕНИХ САДРЖАЈА И АКТИВНОСТИ : директор школе, стручни вођа пута, професор разредне наставе

ТРАЈАЊЕ: три дана

ПУТНИ ПРАВАЦ: Сјеница – Увац – Сјеничко језеро , околина Сјенице

ТЕХНИЧКА ОРГАНИЗАЦИЈА : Техничка организација биће спроведена у складу са Правилником о организацији и остваривању наставе у природи и ескурзијеу основној школи и поступком јавних набавки.

НАЧИН ФИНАНСИРАЊА : родитељи ученика трећег разреда

Назив предмета **ДИГИТАЛНИ СВЕТ**

Циљ **Циљ** наставе и учења предмета Дигитални свет јесте развијање дигиталне компетенције ученика неопходне за безбедну и правилну употребу дигиталних уређаја за учење, комуникацију, сарадњу и развијање основа алгоритамског начина размишљања.

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **36 часова**

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:		
унесе текст (речи и реченице) помоћу физичке и/или виртуелне тастатуре у програму за обраду текста; селектује и измени (обрише, дода) текст; именује, сачува и поново отвори текстуалну датотеку; допише текст на слику коришћењем едитора за текст у програму за обраду слике; именује, сачува и поново отвори графичку датотеку; објасни својим речима сврху коришћења прегледача и претраживача за приступ садржајима светске мреже; осмисли кључне речи на основу којих ће на интернету тражити потребне дигиталне садржаје; објасни својим речима на који начин се	ДИГИТАЛНО ДРУШТВО	Унос краћег текста помоћу физичке и виртуелне тастатуре (функције Shift, Enter, Space bar, Caps Lock, Delete, Backspace тастера). Селектовање и основно едитовање текста (брисање, додавање). Чување текстуалног документа, именовање и поновно отварање. Додавање текстуалног објашњења на слику, чување, именовање и поновно отварање. Претраживање интернета (прегледачи, претраживачи, кључне речи, информисаност о томе како су резултати претраге одабрани и ранжирани; критички однос према резултатима претраге). Етичко коришћење туђих дигиталних материјала. Коришћење технологије ван школе- примери дигитализације у

формирају резултати претраге интернета; објасни својим речима због чега треба критички прићи садржајима који се налазе на интернету; објасни својим речима због чега је неопходно да дигиталне садржаје пронађене на интернету користимо на етички начин;		свакодневном животу у чијој је основи вештачка интелигенција.
наведе примере дигитализације у свакодневном животу током којих се стиче утисак да се дигитални уређај понаша интелигентно; објасни шта је дигитални углед и како се он изграђује;	БЕЗБЕДНО КОРИШЋЕЊЕ ДИГИТАЛНИХ УРЕЂАЈА	Дигитални углед. Усклађеност дигиталних садржаја са узрастом корисника. Дигитално насиље. Примерена комуникација у дигиталном окружењу. Израда личног плана коришћења дигиталних уређаја.
одабира дигиталне садржаје на основу PEGI ознаке у складу са својим узрастом; препозна дигитално насиље и реагује на одговарајући начин; направи лични план коришћења дигиталних уређаја уз помоћ наставника; означи начин комуникације путем интернета који највише одговара контексту у коме се комуникација дешава; решава алгоритамски једноставан проблем у визуелном програмском језику чије решавање може да захтева понављање (програмски циклус); утврди шта је резултат извршавања датог	АЛГОРИТАМСКИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА	Осмишљавање алгоритама са гранањем који води до решења једноставног проблема. Оператори поређења и аритметички оператори. Креирање рачунарског програма у визуелном програмском језику. Анализа постојећег програма креираног у визуелном програмском језику и тумачење функције блокова од којих је сачињен. Уочавање и исправљање грешака у програму.

једноставног алгоритма/програма који садржи понављање; уочи и исправи грешку у једноставном алгоритму/програму који садржи понављање; решава алгоритамски једноставан проблем у визуелном програмском језику чије решавање може да захтева гранање; наведе неке од оператора поређења (мање, веће и једнако) и у конкретном примеру предвиди резултат њиховог извршавања (тачно, нетачно); наведе аритметичке операторе (+, -, * и /) и у конкретном примеру предвиди резултат њиховог извршавања; примени блокове оператора поређења при креирању програма у визуелном програмском језику, који садрже гранање; објасни потребу употребе гранања и понављања у програмима својим речима.		
--	--	--

Кључни појмови садржаја: уређивање текста, обрада слике, претраживање интернета, дигитални материјали, понашање у дигиталном окружењу, алгоритам, програмирање у визуелном програмском језику.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет Дигитални свет намењен је развијању дигиталне компетенције код ученика трећег разреда основне школе. Програм наставе и учења за трећи разред оријентисан је на процес учења и остваривање исхода.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет Дигитални свет. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика, који су груписани у три наставне теме: *Дигитално друштво, Безбедно коришћење дигиталних уређаја и Алгоритамски начин размишљања.*

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи – глобални план рада из кога ће касније развити своје оперативне планове. Дефинисани исходи олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности.

Наставник је у планирању, припреми и остваривању наставе и учења аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наведене исходе потребно је остварити са различитим нивоима расположивости дигиталних уређаја намењених за коришћење од стране ученика. Наставник треба да реализује наставу у кабинету за Информатику и рачунарство и омогући ученицима да користе рачунаре на начин који директно доприноси остваривању дефинисаних исхода учења. Препорука је да два ученика користе један рачунар како би се развило вршњачко учење, делила одговорност и развијао тимски рад. Вероватно је да ученици имају искуства са коришћењем дигиталних уређаја. Од изузетног је значаја да та искуства наставник увиди и уважи. Ученици могу бити вешти корисници технологије, али то не значи да су и компетентни у овој области. У том смислу, наставник има слободу да наставу организује у складу са техничким могућностима, предзнањима и потребама својих ученика.

Током реализације наставе, рад наставника мора бити континуирано усмерен ка смањивању дигиталног јаза. Важно је да наставници помогну ученицима који немају могућност приступа технологији од куће тако што ће их, у кабинету за Информатику и рачунарство, повезати са ученицима који су дигитално спретни и радити на поспешивању вршњачког учења. Обавезивање ученика да користе наставне материјале за које им је потребан приступ интернету од куће неправедно је према онима који га немају. За такве ученике наставник мора да обезбеди алтернативу – могућност приступа школским дигиталним уређајима, пре или после наставе.

Дигитално друштво

У циљу достизања наведених исхода, покренути одабрани програм за унос и обраду текста и, не улазећи у детаље радног окружења, показати

ученицима простор (виртуелни лист папира) у оквиру којег ће се приказати слова и знакови откуцани помоћу физичке или виртуелне тастатуре. Увести појам *курсор* указујући ученицима да је то мала усправна линија која пулсира како би нам показала на ком месту ће се појавити текст када га будемо откуцали. Задатак за ученике је да помоћу тастатуре откуцају једноставан текст (сачињен од кратких реченица). Објаснити како се куца велико слово (Shift + слово), размак између речи (Space bar), сва слова велика (Caps Lock), прелази у нови ред (Enter).

Након уноса текста, указати на могућности измене текста. Показати основно едитовање текста (брисање (Delete, Backspace) и додавање знакова), селектовање текста и његово брисање. Скренути пажњу на могућност провере исправности унетог текста и демонстрирати начин коришћења опције за проверу правописа (Правопис и граматика). Демонстрирати поступак именовања и чувања текстуалне датотеке, а на следећем часу поступак отварања претходно сачуване датотеке, у којој ће ученици наставити да уносе и едитују текст.

На часовима утврђивања ученици треба да вежбају уносећи сложеније текстове. Текстови треба да буду релевантни за ученике и повезани са активностима за које наставник процењује да су од значаја за њих (нпр. занимљивости о темама које уче из наставних предмета, које су обележје локалне заједнице и сл). На крају сваког часа потребно је издвојити 10 минута како би ученици пажљиво прочитали откуцани текст и кориговали грешке.

Добро би било да квалитетни радови ученика или колажни радови сачињени од више радова ученика из једног одељења буду промовисани на школском сајту.

Напомена: Најбоље би било да часови буду одржани у кабинету за Информатику и рачунарство, а рад ученика организован тако за једним рачунаром седе по два ученика. Ученици треба да уносе текст сараднички (док један куца, други ученик тихо диктира и смењују се након сваке откуцане реченице).

Препоручени број часова: 6 (2 обрада, 4 утврђивање)

У трећем разреду ученици се поново сусрећу са коришћењем програма за цртање и обраду слика. Показати унос текста на слику наглашавајући да се акције примењиване у програму за обраду текста на исти начин спроводе у програму за цртање. Ученицима дати задатке који подразумевају додавање текста на слике ради додатног појашњавања онога што је на сликама приказано. Добро би било да слике имају директну везу са наставним садржајима које ученици изучавају у оквиру других наставних предмета. Демонстрирати поступак именовања и чувања графичке датотеке, а на следећем часу поступак отварања претходно сачуване датотеке, у којој ће ученици да наставити да уносе и едитују текст.

Препоручени број часова: 4 (1 обрада, 3 утврђивање)

Обраду наставних садржаја који се односе на претраживање интернета треба започети демонстрацијом начина на који приступамо садржајима светске мреже. Правећи разлику између програма прегледача и програма претраживача, објаснити да нам је прегледач потребан да видимо садржаје светске мреже, док нам претраживач обезбеђује да на интернету пронађемо оно што нам је потребно. Разрадити начин претраживања интернета помоћу *кључних речи* и показати примере коректно дефинисаних кључних речи и оних које садрже непотребне везнике или се недовољно прецизно односе на конкретан предмет претраге. Напоменути да не постоји јединствен „рецепт” за дефинисање кључних речи, већ да се ова способност изграђује кроз праксу и промишљање.

Следећа важна тема јесу сами резултати претраге. Резултате добијене претрагом интернета никада не треба узимати здраво за готово. Наставник треба

да предочи да садржајима са интернета морамо да приђемо критички. Објаснити да *критичко мишљење* није исто што и *критика*, већ да оно представља такав приступ информацијама који подразумева преиспитивање њихове тачности, порекла и сл. Указати и на то да су резултати претраге означени ознаком *Оглас* плаћене рекламе и да такви резултати нису нужно поуздани у погледу тачности или квалитета садржаја. У основи потребе да критички прилазимо информацијама доступним на интернету стоји отвореност интернета – свако може да постави на светску мрежу што год да пожели. Овакав приступ носи извесне ризике, али доноси бројне предности које их далеко превазилазе

– могућности за дељење знања, информација, приказе иновација и сл.

На крају теме се треба осврнути на етичко понашање када су садржаји светске мреже у питању. Садржаји на интернету имају своје власнике. У том смислу, није дозвољено присвајати их. Уколико, за потребе наставе и учења, користимо материјале пронађене на интернету, у обавези смо да наведемо одакле смо их преузели. Такође, није дозвољено да остварујемо материјалну корист од туђих материјала преузетих са интернета осим уколико то није јасно назначено.

Наведене садржаје ученицима треба представити кроз хеури- стички разговор, подстичући их да формирају одговарајуће вред- носне судове и етичке ставове.

Примењујући вештине рада у програмима за обраду текста и слике, ученици треба да направе пригодан постер или напишу од- говарајући текст са темом „Упутство за употребу интернета” и сл.

Препоручени број часова: 8 (5 обрада, 3 утврђивање).

У оквиру активности за достизање исхода *наведе приме- ре дигитализације у свакодневном животу током којих се стиче утисак да се дигитални уређај понаша интелигентно* подстицати ученике да наведу примере када њихов уређај памти и препозна- је радње које ученик понавља у одређеном временском периоду. Постављати питања ученицима која воде ка спознаји да дигитални уређај памти веб-места која смо посетили на интернету, након чега нам сам дигитални уређај предлаже нова веб-места са сличним са- држајем. Ученике треба упознати са примерима као што је диги- тални маркетинг персонализован за корисника: на основу историје претраживања на интернету уређај препознаје интересовања, ста- росну доб, пол итд. корисника и на основу тога приказује реклам- ни материјал (пример: ученик претражује интернет у потрази за подацима потребним за домаћи задатак који се бави темом „Језера у Републици Србији”, након чега дигитални уређај приказује огла- се за смештај на Палићком језеру). Наставник може да разговара са ученицима и о употреби рачунара у пољопривреди – за аутомат- ско сортирање поврћа, препознавање присуства штеточина или о употреби рачунара за управљање аутомобилима који немају возаче (захваљујући сензорима аутомобил неће ударити пешака, проћи кроз црвено светло на семафору или прекорачити дозвољену бр- зину кретања).

Примењујући вештине рада у програмима за обраду текста и слике, ученици треба да направе пригодан постер или напишу одговарајући текст са темом „Дигитални уређај није pamетан, али јесте користан” (или одговарајућом сличном темом).

Препоручени број часова: 2 (1 обрада, 1 утврђивање).

Безбедно коришћење дигиталних уређаја

Приликом обраде ове наставне теме, кренути од свакоднев- ног, „извандигиталног” искуства ученика. Ученици треба да из- двоје једну особу из свог окружења која има углед (нпр. позитиван или негативан) и да објасне шта је то углед и на основу чега су формирали позитивну или негативну слику о тој особи. Кроз ди- скусију са ученицима, извести закључак да се углед гради кроз од- носе са другима, комуникацију и да слика коју други имају о нама највећим делом зависи од нас самих, од тога како се понашамо и које информације о себи откривамо другима. Затим поставити уче- ницима питање на основу чега други креирају слику о нама у ди- гиталном окружењу и навести примере блиске искуству ученика.

Указати на чињеницу да сваки корисник интернета има свој дигитални углед. Дигитални углед се гради на основу: садржаја наших порука (нпр. у Вајбер групи) и начина на који су написа- не, на основу фотографија и видео-записа које делимо, онога што

„лајкујемо”, видео-игрица које играмо, група у које смо укључени, веб-сајтова које посећујемо итд.

Дељењем информација на интернету, остављамо *дигиталне трагове* који се тешко могу обрисати. Оно што поделимо на ин- тернету доступно је великом броју особа (познатих и непознатих) и једном када нешто поделимо губимо контролу над тим (неко може да то сачува и касније злоупотреби).

Пре него што било шта (о себи или другима) поделимо или објавимо на интернету, веома је важно да застанемо и размислимо шта објављујемо, због чега, ко ће то моћи да види (вршњаци, родитељи, наставница), шта ће други мислити о нама, да ли тиме што објављујемо или шаљемо можемо некога да повредимо, како ће се осећати особе на које се то односи итд. О свом дигиталном угледу водимо рачуна тако што не објављујемо ништа у тренуцима када смо љути, бесни или тужни. Приликом коришћења интернета, веома је важно да водимо рачуна о свом дигиталном угледу, али и о дигиталном угледу других особа. Ученици треба да наведу примере особа са интернетом које су њима блиске (нпр. јутјубере) и које имају позитиван/

негативан дигитални углед. Наставник може да покаже ученицима кратак видео *Лепо понашање на интернету*: <https://digitalni-vodic.ucpd.rs/crtani-filmovi/>, а такође може у оквиру неког другог предмета (нпр. Ликовног васпитања) да зада ученицима да креирају постер о лепом понашању на интернету.

Препоручени број часова: 1

Поставити ученицима питање која је њихова омиљена ви- део-игра и зашто им је баш та игра омиљена. Такође их питати шта мисле, да ли је игра намењена деци њиховог узраста и зашто јесте или није. Пронаћи игру, односно њен опис на интернету и ПЕГИ ознаку (енгл. Pan-European Game Information) и уколико има могућности поделити је са ученицима (помоћу пројектора или паметне табле). Више информација о ПЕГИ систему може се пронаћи на званичној ПЕГИ веб-страници (<https://pegi.info/>), у публикацији Деца у дигиталном добу ([http://ucpd.rs/dokumenti/vodic-](http://ucpd.rs/dokumenti/vodic-deca-u-digitalnom-dobu.pdf)

[deca-u-digitalnom-dobu.pdf](http://ucpd.rs/dokumenti/vodic-deca-u-digitalnom-dobu.pdf)) или у Дигиталном водичу ([https:// digitalni-vodic.ucpd.rs/igranje-video-igara-gejming/](https://digitalni-vodic.ucpd.rs/igranje-video-igara-gejming/)). Скренути пажњу ученицима на ПЕГИ ознаку и њено значење (повлачи пара- лелу са узрасним ознакама којима се обележава телевизијски про- грам, које су вероватно ближе деци). Ова ознака нам говори ком је узрасту видео-игра намењена, односно указује на њен садржај. У оквиру ПЕГИ система постоји више ознака: ПЕГИ 3, ПЕГИ 7, ПЕГИ 12, ПЕГИ 16, ПЕГИ 18. Садржаји са ознаком ПЕГИ 3 наме- њени су свим узрастима. Видео-игра са овом ознаком не би требало да садржи било какве звукове или слике које могу уплашити млађу децу, као ни ружне речи. Прихватљиво је веома благо насиље у комичном контексту. Ипак, важно је указати на чињеницу да се и међу видео-играма које имају ознаку ПЕГИ 3, нажалост, могу пронаћи и оне које због свог садржаја, нису примерене деци. Чак и када је видео-игра узрасно примерена детету по питању садр- жаја, то не значи да оно не може бити изложено неким ризицима током играња. Велики број игара, чак и са ознаком ПЕГИ 3 садржи огласе и могућност трошења новца унутар игре (нпр. прелазак на виши ниво, додатне могућности). Уколико ученици сретну та- кве игре потребно је да обавесте одрасле у породици и да знају да имају могућност да то пријаве (нпр. ако је игра преузета из Гугл продавнице, на следећој веб-страници: [https://support.google.com/ googleplay/contact/rap_family](https://support.google.com/googleplay/contact/rap_family)). Видео-игре са ПЕГИ

12,

16	и	18	нису	примерене	ученицима	3.
----	---	----	------	-----------	-----------	----

разреда основне школе, зато што могу да садрже разне штетне садржаје: ружне речи, насиље, узнемирујуће звуке, злоупотребу штетних супстанци (дуван, алкохол итд.). Уколико има могућности, пожељно је заједно са ученицима потражити образовне видео-игре које су примерене њиховом узрасту (са одговарајућом ПЕГИ ознаком), нпр. за подстицање развоја алгоритамског мишљења или решавања проблема, вежбање математике итд.

Препоручени број часова: 1

На почетку ученици треба да наведу примере када је неко од њихових вршњака (или они сами) био насилан према другоме (нпр. у школском дворишту, учионици, на излету). Кроз дискуси- ју са ученицима издвојити кључну карактеристику насилног по- нашања: постоји **намера** да се друга особа повреди, понизи, на- љути, растужи. Дигитални уређаји (рачунари, мобилни телефони итд.) пружају нам бројне могућности (неке од њих ученици су већ искусили), међутим, понекад деца и одрасли користе ове уређаје како би вређали и узнемиравали друге. Некада се то ради непро- мишљено, из забаве, а некада постоји намера да се други повреди. О дигиталном насиљу говоримо када неко намерно шаље ружне, претеће и узнемирујуће поруке, објављује нетачне информације о другима, срамоти друге у групи, исмева, „искључује” некога из групе или га игнорише, „блокира”, негативно коментарише (нпр. туђе фотографије или видео-снимке) и/или подстиче друге да то раде, подстиче друге да ураде нешто што је за њих лоше, уцењује, креира и објављује туђе фотографије на интернету без дозволе особе која је на фотографији, крије се иза лажних

имена/надимака, односно претвара се да је неко други итд. Питати ученике да ли су чули за неки пример дигиталног насиља или насиља на интернету. По чему се разликују насиље уживо и дигитално насиље? Веома је важно да ученици разумеју зашто последице дигиталног насиља

могу бити чак и озбиљније од последица насиља које се дешава уживо, у интеракцији лицем-у-лице. Требало би им указати на неколико специфичности дигиталног насиља које произилазе из самих карактеристика дигиталне технологије: да се може вршити у било које време и са било ког места, да не можемо увек утврдити ко је особа која нас узнемирава, у дигитално насиље укључен је велики број особа и информације се тешко бришу, а лако шире. Пожељно је да се ученицима прикаже краћи филм у коме се демонстрира дигитално насиље (уколико то није могуће, може само да опише неки пример дигиталног насиља) и да се заједно са њима продискутује и размотре начини реаговања у оваквим ситуацијама. Уколико су они сами или неко од њихових вршњака искусили нешто од горе наведеног, неопходно је да о томе обавесте одрасле особе у које имају поверења (родитеље и наставнике, школског психолога или педагога). Узнемирујуће поруке не би требало брисати или прикривати од блиских особа. Указати им да на ружне поруке никада не треба одговарати, као и да на насиље не треба узвраћати насиљем.

Препоручени број часова: 1.

У оквиру теме **Безбедно коришћење дигиталних уређаја** потребно је посебну пажњу посветити времену током кога ученици користе дигиталне уређаје којима имају приступ. Како многа истраживања показују да деца овог узраста проводе превише времена на интернету и уз мобилне телефоне, уколико су им до-ступни, указати на значај креирања личног плана коришћења доступних дигиталних уређаја. У сврху остваривања исхода *направи лични план коришћења дигиталних уређаја уз помоћ наставника*, покренути разговор питањима: Колико времена проводимо у школи? Колико времена спавамо? Колико дуго се током дана играмо? Колико нам времена треба да урадимо домаће задатке? Колико времена проводимо у коришћењу рачунара/телефона/таблета? (Уколико има ученика у разреду који немају приступ интернету и/или мобилним телефонима код куће, преформулисати питање или дати податак о времену које деца проводе на интернету из неког релевантног истраживања, нпр. Уницефовог.) Шта све можемо да урадимо за 24 сата? Активност прављења личног плана најбоље је организовати као рад у мањим групама. Ученицима дати нацртану временску линију која представља један дан од 24 сата и задатак да распореде своје обавезе током тог дана. За ову активност пред-видети око 15 минута. Анализирати са ученицима планове које су направили, коментарисати и посебно истицати превиђено време за коришћење дигиталних уређаја. Након тога ученици, свако за себе, креирају план пожељног коришћења дигиталних уређаја на недељном нивоу, укључујући и викенде. Овај распоред може бити приказан табелом. Задатак који ученици добијају је да прате и бележе да ли се придржавају плана током недељу дана и да уписују запажања, а затим организовати кратку дискусију на наредном часу. Уколико у разреду има ученика којима нису доступни дигитални уређаји у кућним условима, задржати се само на изради пожељног личног плана коришћења дигиталних уређаја.

Препоручени број часова: 1

Активности за достизање исхода *означи начин комуникације путем интернета који највише одговара контексту у коме се комуникација дешава* усмерити на препознавање кључних разли-ка у онлајн комуникацији са наставником, родитељима и вршњацима. Комуникација са наставником је формална, поруке су јасно повезане са темом, реченице су јасне и потпуне, без *емотикона* и скраћеница. Сlike и прилози увек садрже објашњења. Тако да је за овакав вид дигиталне комуникације најприкладнија електронска пошта (ученици тада користе имејл налоге својих родитеља). За размену мишљења везану за оно што се у школи учи, за групне школске задатке користи се школска платформа за онлајн учење. За неформалну комуникацију са вршњацима и родитељима прикладније је користити платформе за размену порука попут Вајбера и сличних платформи у оквиру којих је мало вероватно да ће дете ступити у контакт са непознатим особама. За овакву комуникаци-ју специфичне су краће поруке без знакова интерпункције, поруке које су извучене из контекста и често могу бити неразумљиве трећем лицу. Ове поруке могу садржати слику или *емотикон* без до-

датног текста, а да буду потпуно разумљиве саговорнику. Наставник треба да промовише писање порука у складу са правописним правилима и језичким нормама без обзира на платформу у оквиру које се комуникација реализује. Јер, особа која је писмена никада неће пристати да у писаној комуникацији делује неписмено. Такође, наставник треба да упозори ученике да не користе друштвене мреже попут Фејсбука или Инстаграма зато што оне нису безбедна средина за особе млађе од 15 година.

Препоручени број часова: 1

Алгоритамски начин размишљања

У оквиру овог дела теме, ученици у специфичним окружењима за блоковско програмирање локализованих на српски језик (по- пут code.org) решавају једноставне проблеме чије решавање захтева понављање (програмске циклусе). Наставник треба да представи узрасту примерен алгоритам/програм који садржи понављање (нпр. маца мења боју, исцртава се непрекидана линија, срце пулсира) и постави ученицима питање: „Ако бисмо сложили блокове на овакав начин, шта би се њиховим извршавањем добило?”. Ученици треба да аргументују своје одговоре и дебатују о тачности изнетих одговора. Након тога, наставник треба да прикаже узрасту примерен алгоритам/програм који садржи понављање, али садржи грешку. Након саопштавања сврхе програма, наставник треба да постави питање: „Да ли блокови сложени на овакав начин доводе до описаног решења? Да ли је могуће поправити програм?”. Ученици тада треба да предложе решења и по потреби дебатују о њима.

Препоручени број часова: 2

Појам гранања у програмима наставник не треба да уведе ек- сплицитно, већ кроз проблемски оријентисан приступ. Најбоље је да се ученици сусретну са овим принципом кроз рад у неком од специфичних окружења за блоковско програмирање локализованих на српски језик (попут code.org), у оквиру којих ће се бавити једноставним проблемима чије решавање захтева гранање. Кроз наведене активности наставник треба да укаже на програмске блокове који омогућавају гранање, као и на постојање дефинисаног *услова* на основу кога се гранање реализује.

У склопу одабраног језика за визуелно програмирање који је локализован на српски језик наставник треба да прикаже ученицима неколико примера програма који садрже блокове који омогућавају гранање (блок *Ако је-Онда и/или блок Ако је-Онда-У супрот- ном*). Приликом дефинисања услова у овим програмима наставник треба да користи томе намењене блокове (на пример, *Ако си на рубу, Ако је тастер притиснут, Ако се објекти додирују*), као и операторе поређења (мање, веће и једнако), које том приликом и представља ученицима. Наставник треба да нагласи да је резултат извршавања тако дефинисаних блокова *Тачно* или *Нетачно*. Кроз анализу представљених задатака ученици треба да предвиде резултат извршавања блокова у њима (нпр. уколико се притисне тастер размакница на екрану ће се појављује сунце, уколико балон додирне кактус зачуће се звук „пуцања” и балон ће нестати, уколико маца ходајући стигне до ивице позорнице она ће се окренути и наставити да хода у супротном смеру).

Наставник иницира разговор са ученицима о основним аритметичким операцијама (сабирању, одузимању, множењу и дељењу) и облицима њиховог записа у математици. Затим представља блокове у визуелном програмском језику који представљају аритметичке операторе (+, -, * и /) и приказује како се помоћу њих граде аритметички изрази. Приказује ученицима блокове који садрже аритметичке операторе и подстиче их да размисле и предвиде резултат њиховог извршавања. Подстиче ученике да примене блокове аритметичких оператора при креирању програма у визуелном програмском језику који садрже гранање (нпр. ученици формирају два аритметичка израза чије вредности пореде у програму и на основу резултата поређења дефинишу наредну акцију). Главни акценат током ових активности треба да буде на формирању израза на основу текстуалне формулације задатка тј. на моделовању проблема, док рачунар у потпуности преузима задатак израчунавања вредности израза (који је у нижем математичком

образовању изразито важан).

Иницирати хеуристички разговор о питањима употребе гранања и понављања у програмима – шта се тиме постиже, на који начин се програм унапређује и сл. Подстицати ученике да ове концепте примене при програмирању физичких уређаја, у блоковском окружењу за програмирање локализовано на српски језик, ћирилично писмо.

Препоручени број часова: 1

III . ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на процес учења и достизање исхода учења вреднују се процес и продукти учења. Устаљене методе процене постигнућа ученика, које наставници примењују у другим обавезним предметима и изборним програмима, могуће је примењивати и у настави овог предмета. Ипак, изазови попут чињенице да процена постигнућа заснована само на резултатима практичних задатака које ученици раде није довољан показатељ онога што они знају и умеју, или да је, при сарадничком раду, врло тешко идентификовати допринос сваког појединца, доводи до потребе за издвајањем неколико техника које се посебно препоручују за примену у оквиру предмета Дигитални свет (превасходно зато што у највећој мери корелирају са његовом природом):

- **самопроцена:** неговање праксе исказивања рефлексивних коментара током представљања онога што су урадили прилика је за развој самоувида и саморегулације у учењу и основа за процену властитог постигнућа ученика;
- **вршњачка процена:** ова врста процене постигнућа ученика природно се надовезује на процес самопроцене – ученици раде у пару или групи на истом задатку и имају могућност да, делећи одговорност, стварају и исправљају решења, те пружају конструктивне повратне информације. (Ова метода широко је распрострањена у ИТ индустрији од стране професионалних програмера (програмирање у пару) и лако ју је превести у учионицу.);
- **отворена питања:** знање ученика о концептима који су обухваћени програмом неће увек бити лако уочљиво. Постављање отворених питања један је од начина на који наставник може да процени постигнућа својих ученика, али и да допринесе продубљивању њиховог разумевања конкретног концепта.
- **Већ знам – Желим да научим – Научио/ла сам:** коришћење рубрика за идентификацију онога што већ знају, шта желе да науче и, накнадно, онога што су научили, корисна је техника коју ученици могу да користе за подршку самосталном учењу, а наставник за процену њихових постигнућа.

Примењујући предложене методе процене постигнућа ученика наставник креира и конзистентно гради персонализовано и подстицајно образовно окружење. Он прати постигнућа ученика из улоге активног посматрача и ментора. Избегнута је формална ситуација процењивања (наставник не прозива и не пропитује ученике), чиме је ниво стреса ученика битно смањен (потенцијално и елиминисан). Јачање самопоуздања ученика и саморегулације у учењу посебна је добробит која произилази из наведеног.

Naziv predmeta **Bosanski jezik**

Cilj Cilj nastave i učenja Bosanskog jezika je razvijanje sposobnosti i vještine upotrebe jezika u različitim životnim, svakodnevnim komunikacijskim situacijama, razvijanje čitalačke pismenosti i kulture, istraživanje iskustva i ideja književnosti, poticanje i vrednovanje vlastitoga stvaralaštva i stvaralaštva drugoga, te razumijevanje teksta u različitim kulturnim, međukulturnim i društvenim kontekstima.

Razred **Treći**

Godišnji fond časova **180**

ISHODI	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI
Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:		
čita sa razumijevanjem različite tekstove; iskaže svoja zapažanja o pročitanoj tekstu pravilno i jasno; opíše svoj doživljaj pročitanoj književnoj djela; razlikuje književne vrste: lirske i epske pjesme, priču, basnu, bajku, roman i dramski tekst; odredi temu, redoslijed događaja, vrijeme i mjesto dešavanja u pročitanoj tekstu; imenuje glavne i sporedne likove i razlikuje njihove pozitivne i negativne osobine; uoči osnovne odlike lirske pjesme (stih, strofa i rima); razumije preneseno značenje poslovice i basne i njihovu poučnost;	KNJIŽEVNOST	ŠKOLSKA LEKTIRA Lirska poezija 1. Ismet Bekrić: <i>Domovina nije riječ iz spomenara</i> 2. Mujo Musagić: <i>Kakav je svijet</i> 3. Šimo Ešić: <i>Šta radi jesen?</i> 4. Muhidin Šarić: <i>Izložba</i> 5. Ismet Bekrić: <i>Govor proljeća</i> 6. Šukrija Pandžo: <i>Prisluškivanje</i> 7. Enes Kišević: <i>Čuvar parka</i> 8. Zejćir Hasić: <i>Čak i bube vole da se ljube</i> 9. Dragan Lukić: <i>Šta je otac</i>

razumije ideje književnog djela; uoči osnovne odlike narodne bajke; razlikuje narodnu od autorske bajke;		10. Muhidin Šarić: <i>Roda i rijeka</i> 11. Grigor Vitez: <i>Neposlušne stvari</i> Izbor iz narodnih lirskih pjesama
--	--	--

predstavi glavne osobine junaka; uoči osnovne odlike narodne epske pjesme; uoči poređenje u književnom djelu i razumije njegovu ulogu; razlikuje opis od pripovijedanja u književnom djelu; pokaže primjere dijaloga u pjesmi, priči i dramskom tekstu; uoči humor u književnom djelu; čita tekst poštujući intonaciju rečenice/stiha; izražajno recitira pjesmu i čita prozni tekst; izvodi dramske tekstove; razlikuje vrste (i podvrste) riječi u tipičnim slučajevima; odredi osnovne gramatičke kategorije imenica, pridjeva i glagola; primjenjuje osnovna pravopisna pravila; jasno i razgovetno izgovori obavještajnu, upitnu, uzvičnu i zapovijednu rečenicu, poštujući odgovarajuću intonaciju i logički akcenat, pauze, brzinu i tempo; spoji više rečenica u kraću i dužu cjelinu; prepričava, priča i opisuje i na sažet i na opširan način;		Epska poezija Narodna epska pjesma: <i>Mehmed-paša tri cara služio</i> Proza Narodna bošnjačka bajka: <i>Đul - Fatima</i> Jermenska bajka: <i>Ćup sa zlatom</i> Braća Grim: <i>Tri brata</i> Pjer Gripari: <i>Zaljubljene cipele</i> Narodna priča: <i>Nasrudin hrani svoj ogrtač</i> Narodna priča: <i>Sedam prutova</i> Šaljiva narodna bošnjačka priča: <i>Neznalica</i> Narodna basna: <i>Pjevac i lisica</i> Ezop: <i>Gradski i poljski miš</i> Dželaludin Rumi Mevlana: <i>Miš i kamila</i> Mirsad Bećirbašić: <i>Alija</i> Đerđelez Mevluda Melajac: <i>Darovi</i> Enes Kahvić: <i>Čamac</i> Zehra Hubijar: <i>Kestenjar</i> Branko Ćopić: <i>Izokrenuta priča</i> Ahmet Hromadžić: <i>Golubovo krilo</i> Sun Ju Đin: <i>Svitac traži prijatelja</i> Astrid Lindgren: <i>Pipi Duga Čarapa</i>
--	--	--

izvještava o događajima vodeći računa o preciznosti, tačnosti, objektivnosti i sažetosti; samostalno sastavlja plan i po njemu priča priču; kreira svoju priču pomoću početka zadanog tekstom; primjenjuje tematske riječi za svoje pričanje; identificira pojave u prirodi i opisuje ih; opisuje lik iz najbliže okoline koristeći epitete; koristi podatke za pisanje izvještaja prema utvrđenoj formi; opisuje filmske vrste; prepričava i ilustrira sadržaje iz filma; prepozna da se dokumentarni film oslanja na život, na događaje u zbilji; uočava osnovna obilježja crno-bijelog, nijemog i zvučnog filma; uočava sličnosti i razlike između slikovnice i animiranog filma; adekvatno se ponaša prilikom odlaska u kino/bioskop; nabrojati neke dječije časopise; prepoznati dječiji list kao izraz stvaralaštva odraslih za djecu i djece za djecu; koristi biblioteku/knjižnicu kao resurs i izvor		Dramski tekstovi Dušan Radović: A zašto on vežba Zejćir Hasić: Debeo razlog zakašnjenja Izbor iz narodnog usmenog stvaralaštva (brzalice, razbrajalice, pitalice, poslovice, zagonetke) Izbor iz enciklopedija i časopisa za djecu Popularni i informativni tekstovi DOMAĆA LEKTIRA Nasiha Kapidžić-Hadžić: <i>Izbor iz poezije</i> Muharem Omerović: <i>Soliterci</i> Nedžati Zakirija: <i>Djeca triju ulica</i> Književni pojmovi: Lirika Lirska pjesma; šaljiva pjesma, rodoljubiva pjesma – na nivou prepoznavanja. Narodna poezija; lirska i epska pjesma – na nivou prepoznavanja. Narodne lirske pjesme (uspavanka, porodična i šaljiva pjesma) na nivou prepoznavanja. Pjesničke slike.
---	--	--

znanja.		Rima, glasovno podudaranje krajnjih slogova. Epika Tok događaja u vremenskom slijedu-fabula. Uočavanje mjesta i vremena radnje. Likovi, njihove osobine i postupci (uočavanje likova čiji su postupci izrazito suprotstavljeni). Govor pripovjedača i govor lika. Narodna priča. Narodna šaljiva priča. Narodna i autorska bajka. Narodna i autorska basna. Drama dramski pisac, glumac, publika govor pisca i govor likova; didaskalije.
----------------	--	--

	Gramatika Vrste riječi Imenice: zbirne i gradivne imenice; rod i broj imenica. Glagoli: lice i broj glagola. Pridjevi; rod i broj; opisni i prisvojni pridjevi. Zamjenice (lične zamjenice); Rečenica (pojam); rečenica po značenju: obaveštajne, upitne, uzvnične i zapovjedne; potvrdni i odrični oblik rečenice. Glavni dijelovi rečenice subjekat i predikat; riječi koje označavaju mjesto, vrijeme i način vršenja radnje. Umanjeno i uvećano značenje riječi. Riječi istog oblika, a različitog značenja. Riječi različitog oblika, istog ili sličnog značenja. Riječi suprotnog značenja. Pravopis Upotreba velikog slova u pisanju imena naroda, višečlanih geografskih imena, praznika, naslova knjiga, časopisa i novena; pisanje naziva ustanova; Upravni govor (prvi i drugi model).
--	--

JEZIK

**Gramatika,
pravopis, ortoepija**

	Neupravni govor. Rastavljanje riječi na kraju retka Pisanje riječce NE uz glagole, pridjeve i imenice. Pisanje suglasnika j u riječima (otklanjanje grešaka ako ih učenici čine) između samoglasnika i-o/o-i. Pisanje skraćenica Glasovne i slovne skupine je/ije. Pravilan izgovor i pisanje glasova č, ć, dž i đ u umanjenicama i imenicama za označavanje zanimanja. Pravilan izgovor i pisanje glasa h.
--	---

		Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja: Narativni oblici: Prepričavanje i pričanje. Prepričavanje sadržine tekstova, igranih i animiranih filmova, pozorišnih predstava, radijskih i televizijskih emisija za djecu – detaljno (opširno), po zajedničkom i individualnom planu; sažeto prepričavanje na temelju zajedničkog i samostalno sačinjenog plana za prepričavanje. Pričanje o doživljajima i događajima, stvarnim i izmišljenim (naročito u funkciji stvaranja pogodne atmosfere za čitanje i tumačenje teksta). Pričanje prema datoj slici sa cjelovitim događajem po zajedničkom i samostalno sačinjenom planu. Nastavljanje priče na temelju datog početka slikom ili tekстом. Pričanje na temelju datih tematskih riječi. Deskriptivni oblici: Opisivanje lika, pojave, zbivanja u prirodi. Opisivanje lika: vanjska obilježja osobe koja se opisuje (fizički portret), njene osnovne karakterne crte (duhovni profil) i ponašanje u konkretnim životnim okolnostima (postupci, reakcije,
--	--	---

	JEZIČKA KULTURA govor). Opisivanje pojave i zbivanja u prirodi: kolektivna i samostalna promatranja prirode (šetnja, izleti, posjete, dokumentarni filmovi) na temelju kojih se uvježbava opisivanje uočljivih i zanimljivih pojedinosti koje su međusobno povezane. Samostalno biranje motiva i izdvajanje detalja koji učenika posebno zaokupljaju i potiču na opisivanje – najčešće u pismenom obliku. Uvježbavanje planskog pristupa u opisivanju (zajednički i individualni planovi/podsjetnici za opisivanje). Usmena i pismena vježbanja (realizacija u sklopu osnovnih oblika jezičkog izražavanja) <i>Ortoepske vježbe:</i> uvježbavanje pravilnog izgovora riječi, iskaza, rečenica, poslovice, kraćih tekstova; slušanje zvučnih zapisa, snimanje čitanja, analiza snimka i odgovarajuće vrednovanje. <i>Ortografske vježbe:</i> prepisivanje teksta sa latinice na ćirilicu. Uvježbavanje čitkog i urednog rukopisa, uz primjenu pravopisnih pravila. Prepisivanje teksta sa datim zadatkom. <i>Diktati:</i> sa dopunjavanjem, autodiktat, izborni diktat, kontrolni diktat. <i>Leksičke i semantičke vježbe:</i> osnovno i preneseno/figurativno značenje riječi,
--	---

		građenje riječi – formiranje porodica riječi; iznalaženje sinonima i antonima. <i>Sintaksičke i stilske vježbe:</i> dopunjavanje iskaza različitim mogućnostima u skladu s ponuđenom govornom situacijom, proširivanje rečenice unošenjem ličnog tona, sažimanje rečenice radi pojačanja njene informativne moći i dr. Intonaciono podešavanje glasa u izgovoru pojedinih rečenica (obavještajne, upitne, uzvične i zapovjedne) ili nekih njihovih dijelova (rečenični naglasak). Uvježbavanje postavke reda riječi prema komunikativnim potrebama u kontekstu. Kazivanje napamet naučenih tekstova. Scensko prikazivanje dramskog i dramatizovanog teksta.
	MEDIJSKA KULTURA	Crno-bijeli film i film u boji; nijemi i zvučni film; igrani film; dokumentarni film. Dječiji listovi.

Ključni pojmovi sadržaja: književnost, jezik, jezička kultura, medijska kultura.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja Bosanskog jezika zasnovan je na ishodima, odnosno na procesu učenja i učeničkim postignućima. Ishodi predstavljaju opis integrisanih znanja, vještina, stavova i vrijednosti koje učenik gradi, proširuje i produbljuje kroz sve tri predmetne oblasti.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Planiranje nastave i učenja obuhvata kreiranje godišnjeg i operativnih planova, kao i razvijanje priprema za čas/dan/sedmicu. Godišnji plan sadrži broj časova po oblastima raspoređenih po mjesecima, a u skladu sa školskim kalendarom, planirani fondom časova po oblastima i godišnjim fondom časova.

Program nastave i učenja predmeta Bosanski jezik u trećem razredu osnovne škole čine četiri predmetne oblasti: Književnost, Jezik, Jezička kultura i Medijska kultura. Preporučeni broj časova po predmetnim oblastima je: Književnost – 80 časova, Jezik – 65 časova i Jezička kultura – 5 časova. Sve oblasti se prožimaju i nijedna se ne može izučavati izolovano i bez sadejstva sa drugim oblastima.

Prilikom kreiranja godišnjeg i operativnih planova neophodno je voditi računa o školskom kalendaru i aktivnostima koje prate život škole. Operativni plan sadrži rubriku sa operacionalizovanim ishodima, definisanim nastavnim jedinicama, rubriku za planiranu međupredmetnu povezanost i rubriku za evaluaciju kvaliteta isplaniranog, kao i druge elemente prema procjeni nastavnika. Priprema za čas podrazumijeva definisanje cilja časa, definisanje ishoda u odnosu na cilj časa, planiranje aktivnosti učenika i nastavnika u odnosu na cilj i definisane ishode, planirane načine provjere ostvarenosti ishoda, izbor nastavnih strategija, metoda i postupaka učenja i podučavanja.

Uz godišnji plan, formira se lista raspoređenih tekstova po mjesecima, kao i domaća lektira. Distribucija tekstova po mjesecima, kao i do sada, zasnovana je na grupisanju i povezivanju tekstova prema različitim kriterijumima – priroda i uloga književnog djela; vrste tekstova; svrha tekstova: za čitanje/razumijevanje/prepričavanje/tumačenje; brzina napredovanja učenika; godišnja doba; značajni datumi i praznici; posebnosti učeničkog kolektiva, škole i lokalne zajednice; predmetna i međupredmetna povezanost sadržaja i ishoda; međupredmetne kompetencije, itd. Dakle, korelativnost je omogućena kombinovanjem tekstova u srodne tematsko-motivske celine prema različitim kriterijumima.

Izbor lektire za treći razred je veoma bitan jer učenici treba dalje da ulaze u svet književnosti, da vole da čitaju i da u tome budu motivisani, što se za početak prvenstveno postiže uspjehom u čitanju (otuda u spisku lektire ima dosta kratkih tekstova i djela, ali i dužih u odnosu na drugi razred, a učeniku tematski i stilski vrlo bliskih, da bi se dalje njegovala i istrajnost u čitanju). Sa druge strane, na ovom uzrastu važno je da učenici još više upoznaju tekstove različitih žanrova, kao i djela različita po vremenu nastanka. Tako se sada u lektiri, i u okviru književnoteorijskih pojmova, nalaze tradicionalne vrste (narodna bajka i narodna junačka pjesma).

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

U trećem razredu djeca su misaono jača i bogatija iskustvom. To znači da bi trebalo povećati zahtjeve i očekivati rezultate. Na početku godine važno je izvršiti evaluaciju postignuća u prethodnim razredima, te upoznati djecu šta želimo postići iz pojedinih područja. Napisati na nastavni pano šta želimo postići iz pojedinih nastavnih područja.

Učenike posebno treba uvoditi u jasnu pojmovnu diferencijaciju. U stvaranju ukupne programske strukture uvažavani su sljedeći elementi: broj nastavnih časova, kriteriji važni za izbor nastavnih sadržaja, međusobna povezanost i prožimanje sadržaja pojedinih područja nastave Bosanskoga jezika, programska struktura ovog nastavnog predmeta u prethodnim razredima i de- finirani ishodi učenja u pojedinim područjima, zahtjevi ostalih nastavnih predmeta i karakteristike receptivnih mogućnosti učenika trećeg razreda osnovne škole.

Književnost

Analiza književnog teksta bazira se na tekstovima iz čitanke. Pri interpretaciji književnih tekstova treba imati na umu da prava umjetnost ostaje u sferi estetskih osjećanja i nije joj zadatak da direktno i nametljivo poučava, posebno ne da nameće stavove i poruke. Važno je da učenici umjetničke tekstove dožive kao nešto što je snažno i lijepo i što djeluje na osjećanja, misli i na maštu. Susret sa umjetničkim tekstom treba da predstavlja doživljaj ugodnog literarnog iskustva. Djeca u raspravama, razgovorima, suprotstavljenim mišljenjima treba da dođu do adekvatnih zaključaka. U interpretaciji lirske pjesme trebalo bi stvarati atmosferu u kojoj će djeca osjetiti zvučnost, slikovitost i ritam. Poeziju treba predstaviti tako da djeca u njoj uživaju, a ne da robuju šablonima i da smještaju u neke racionalne okvire.

Posebno mjesto u programskim sadržajima je domaća lektira. Kreativnim i fleksibilnim načinom rada prilazimo ovim tekstovima, uvodimo učenike u svijet literature i podstičemo samostalno druženje s knjigom. Važno je da dijete čita, razumije, da izrazi pročitano na njemu svojstven način, te da objasni zašto mu se nešto dopada ili ne dopada. Svako djelo je specifično i traži poseban pristup. Važno je da knjiga ostane u sjećanju, da ostavi traga u doživljajnom smislu, a ne da bude samo na popisu pročitanih knjiga. Izbor iz poezije bosanskohercegovačkih pisaca poticaj je za kreativniji pristup. Dozvolite djeci da čitaju i da izdvajaju pjesme koje se njima posebno dopadaju.

Književni pojmovi

Književne pojmove učenici će upoznavati uz obradu odgovarajućih tekstova i pomoću osvrta na prijetodno čitalačko iskustvo. Tako će se, na primjer, tijekom obrade neke rodoljubive pjesme, a uz poredbeni osvrt na dvije–tri ranije pročitane pjesme iste vrste, razvijati pojam rodoljubive pjesme i stjecati saznanje o toj lirskoj vrsti . Upoznavanje metafore biće pogodno tek kada su učenici u prethodnom i predteorijskom postupku otkrivali izražajnost izvjesnog broja metaforičkih slika, kad neke od njih već znaju napamet i nose ih kao umjetničke doživljaje. Jezičko-stilskim izražajnim sredstvima prilazi se s doživljajnog stanovišta; polaziti se od izazvanih umjetničkih utisaka i estetičke sugestije, pa će se potom istraživati njihova jezično-stilska uvjetovanost.

Jezik (gramatika i pravopis)

U drugom razredu učenici uočavaju jezičke pojave u okviru vježbi slušanja, govorenja, čitanja i pisanja bez njihovog imenovanja, a u trećem razredu nastavlja se kontinuitet i koncentrično proširuju znanja. Znanja se postupno i sistematično usvajaju u skladu sa uzrastom i sposobnostima učenika. Kroz nastavu jezika, učenici se osposobljavaju za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju. Rečenica se upoznaje kao sredstvo komunikacije. Vrste riječi: imenice, glagole i pridjeve uvrstiti u okviru rečenice, a ne kao izolovane pojave. U nastavi gramatike koristiti rečenice iz svakodnevne govorne komunikacije kako bi učenici uočili i primjenjivali pravila. Prilikom obrade nastavnog sadržaja, voditi računa da se polazi od prilagođenog teksta na kome se uočava jezička pojava. U izučavanju gramatike unijeti draž igre putem različitih jezičkih igara. Ilustrirati gramatička pravila i pojave. Upućivati učenike da u svakodnevnoj usmenoj i pismenoj komunikaciji uočavaju jezičke zakonitosti. Prepoznati i primijeniti saznato gradivo u novim okolnostima i primjerima koje navode sami učenici. Ponavljanje naučenog kroz vježbanja u školi i domaće zadatke. Pravopis se savlađuje putem sistematskih vježbanja elementarnih i složenih koje se organiziraju često, raznovrsno i različitim oblicima pismenih vježbi. Pored toga, učenike vrlo rano treba upućivati na služenje pravopisom i pravopisnim rječnikom.

Vježbe za usvajanje i utvrđivanje znanja iz gramatike do razine njegove praktične primjene u novim govornim situacijama, proističe iz programskih zahtjeva, ali su u

velikoj mjeri uvjetovane konkretnom situacijom u odjeljenju – govornim odstupanjima od književnog jezika, kolebanjima, pogreškama koje se javljaju u pismenom izražavanju učenika. Stoga se sadržaj vježbanja u nastavi jezika mora određivati na temelju praćenja govora i pisanja učenika. Tako će nastava jezika biti u funkciji osposobljavanja učenika za pravilno komuniciranje savremenim književnim bosanskim jezikom.

U realizaciji sadržaja nastave gramatike i pravopisa oslanjati se na dječije doživljavanje jezika. Na pojmovima raditi u okviru teksta. Tako će učenici lakše diferencirati primjere. Pojmovi se međusobno razlikuju po stepenu apstrakcije. Uvijek su u odnosu međuzavisnosti kako u okviru ovog nastavnog predmeta tako i u ukupnom ljudskom saznanju.

Jezička kultura

Bogaćenje učeničke jezičke kulture jedna je od temeljnih metodičkih obaveza, počev od uočavanja sposobnosti svakog djeteta za govorno komuniciranje, preko različitih vježbi u govoru i pisanju do učeničkog samostalnog izlaganja misli i osjećanja u toku nastave, ali i u svim ostalim životnim okolnostima u školi i van nje, gdje je ispravno jezičko komuniciranje uslov za potpuno sporazumijevanje. Navikavanje na standardni književni jezik u govoru, čitanju i pisanju, osposobljavanje za slobodno prepričavanje, pričanje i opisivanje, raznovrsna usmena i pismena vježbanja u cilju bogaćenja učeničkog rječnika, sigurno ovladavanje rečenicom predstavljaju osnovne nastavne zadatke u ostvarivanju programskih sadržaja iz jezičke kulture.

Prepričavanje raznovrsnih sadržaja predstavlja najjednostavniji način učeničkog jezičkog ispoljavanja u nastavnim okolnostima. Izbor tekstova za prepričavanje treba da obuhvati ne samo one iz čitanki, već i iz drugih medijskih oblasti (štampa, pozorište, film, radio, televizija i sl.). Učenike treba blagovremeno motivisati, podsticati i usmjeravati na ovaj vid jezičkog izražavanja.

Pričanje u odnosu na prepričavanje jeste složeniji oblik jezičkog izražavanja učenika, jer je prepričavanje reprodukovanje pročitano, a pričanje predstavlja poseban vid stvaralaštva koji se oslanja na ono što je učenik doživio ili proizveo u svojoj stvaralačkoj mašti.

Opisivanje jeste najsloženiji oblik jezičkog izražavanja na nivou mladih razreda. Ono je manje ili više zastupljeno u svakodnevnom govoru.

Dok je za prepričavanje potreban određeni sadržaj, za pričanje je potreban određeni podsticaj – neko događanje, doživljaj, dotle za opisivanje nisu neophodne neke posebne okolnosti, već se ono upotrebljava kad god se dođe u dodir sa pojavama koje u svakodnevnom jezičkom komuniciranju mogu skrenuti pažnju na sebe.

Usmena i pismena vježbanja, kako im i sam naziv kaže, zamišljena su kao dopuna osnovnim oblicima jezičkog izražavanja, počev od jednostavnog (izgovor glasova i prepisivanje riječi), preko složenijeg (leksičke, semantičke, sintaksičke vježbe, ostale vježbe za savladavanje pravilnog govora i pisanja), do najsloženijeg (domaći pismeni zadaci i njihovo čitanje i svestrano vrednovanje na času). Usmena i pismena vježbanja se ne realizuju na posebnim nastavnim časovima već se planiraju u sklopu osnovnih oblika jezičkog izražavanja (prepričavanje, pričanje, opisivanje) ili odgovarajućih programskih sadržaja ostalih predmetnih područja (čitanje i tumačenje teksta, gramatika i pravopis, osnove čitanja i pisanja). Upravo u tako osmišljenim sa odnosnim postavkama ta vježbanja višestruko utječu na podizanje nivoa učeničke jezičke kulture.

Sadržaj nastave kulture usmenog i pisanog izražavanja direktno je usmjeren ka poboljšanju nivoa opće pismenosti. Posebno je važno raditi na usvršavanju govora i oblikovanju rečenice, izbjegavati ponavljanje i jačati motivaciju za rad na usmenom i pisanom izražavanju. Razvijati osmišljeni, pravilni i jasan govor. Na pojmovima raditi u okviru teksta. Tako će učenici lakše diferencirati primjere.

Medijska kultura

Sadržaji medijske kulture trebalo bi posmatrati u kontekstu sadržaja drugih područja nastave bosanskog jezika i sadržaja drugih nastavnih predmeta, te u kontekstu života. Ima funkciju pravovremenog preveniranja negativnog djelovanja malih i velikih ekrana i postepenog osposobljavanja učenika za selektivni pristup sadržajima filma i televizije. Posebno je važno objasniti učenicima da ono što je moguće u crtanom filmu nije moguće i u stvarnom životu. Nije naglasak na pojmovima i na njihovom definiranju, nego na razumijevanju komunikacije i poruke, odnosno snalaženja u tom obliku komunikacije.

II. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Praćenje napredovanja i ocjenjivanje postignuća učenika je formativno i sumativno i realizuje se u skladu sa *Pravilnikom o ocjenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju*. Ocjenjivanje bi trebalo da bude usmjereno na dobijanje informacija o obrascima mišljenja i uslovima pod kojim učenik može da primjeni znanje stečeno tokom nastave jezičke kulture u svakodnevnoj formalnoj i neformalnoj komunikaciji.

Proces praćenja i vrednovanja jednog učenika treba započeti inicijalnom procjenom nivoa postignuća učenika. Akcenat bi trebalo da bude na učenikovim sposobnostima – na onome što učenik može ili pokušava da učini. Tokom procesa nastave i učenja učitelj kontinuirano i na primjeren način ukazuje učeniku na kvalitet njegovog postignuća tako što će povratna informacija biti dovoljno jasna i informativna, kako bi bila podsticajna za dalje napredovanje učenika. Svaka aktivnost je dobra prilika za procjenu napredovanja i davanje povratne informacije, a učenike treba osposobljavati i ohrabrivati da procjenjuju sopstveni napredak u ostvarivanju ishoda predmeta, kao i napredak drugih učenika .